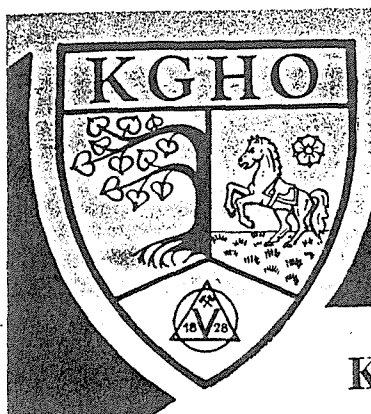

ZPRAVODAJ

Klub genealogů a heraldiků Ostrava
při Domu kultury pracujících VŽSKG

Obsah

Jaroslav Kovář: Mladoboleslavské mládí Františka Gellnera	3
Jiří L. Bílý: Merky neboli kamenické značky či domovní znamení	11
František Chocholatý: Pečetě a znak opavských Přemyslovců	14
Karel Hrbáček: Náhrobek Jiříka Sedlnického z Choltic	21
Jiří Stibor: Řeplínští z Berečka	23
Karel Müller: Genealogie, heraldika a regionální dějiny v pracích studentů historie na FF UP v Olomouci za posledních dvacet let	25
Za Karlem Vyšínem (Leopold Kaňok)	26
Jubileum Jana Křtitele Linharta (Vilém Walter)	27

Do vaší knihovny

Dvě práce ze slezské sfragistiky (Erich Šefčík)	28
Włodzimierz Kuśniewicz: 1000 słów o broni białej i uzbrojeniu ochronnym (—kh—)	28
Marek Ruscyc: Opowieść o orle białym (—kh—)	28
Jozef Šimončíč: Pečate miest a obcí trnavského okresu do roku 1850 (—kj—)	28
Tibor Takáč: Pečate a erb Banskej Belej (—kj—)	28
Jozef Kočíš: Alžbeta Báthoryová a palatín Thurzo (—kj—)	28
Štefan Holčík: Stredoveké kachliarstvo (—kj—)	29
Výroční zpráva Okresního archívu v Olomouci za rok 1981 (—ls—)	29
Josef Bartoš a kol.: Okres Olomouc (—klas—)	29
Liduše Kubíčková: Uložení matričních knih města Ostravy od roku 1614—1979 (—lc—)	29
Brněnské heraldické ročenky Jiřího Hanáčka (V. Walter)	30
Éva Kovács — Zsuzsa Levag: Die ungarischen Krönungsinsignien (—klas—)	30
Viktor Palivec: Hájemství zelené (—kj—)	30

Z činnosti klubu

Zájezd na Jesenícko (M. Kroček)	31
Bibliografická skupina pobočky Heraldika ČNS, pracoviště KGHO (—Pat—)	31
Vešli do historie (J. Hanáček)	31

Fotografie na 1. straně obálky: Pečeť Mikuláše II. z 14. 1. 1337 (k článku F. Chocholatého). Foto: SOA Opava.

Fotografie na zadní straně obálky: Znak na mariánském sloupu v Jindřichově (M. Kroček).

ZPRAVODAJ vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovic. Redakční rada: Libuše Címalová, Karel Hrbáček, Leopold Kaňok, Miloslav Kroček, Petr Pavliňák, Jiří Stibor. Za původnost a obsah článků ručí autoři.

Uzávěrka dvojčísla 1—2 IV. ročníku byla 31. 1. 1982.

Schváleno k tisku odborem kultury Národního výboru města Ostravy pod čj. 75/81 ze dne 24. 11. 1981.

Mladoboleslavské mládí Františka Gellnera

(K 100. výročí jeho narození)

Hned na začátku první světové války se někde v Haliči zastavil krátký život v těle Františka Gellnera, básníka, spisovatele, redaktora, malíře, karikaturisty, ale také upřímného kamaráda, zhýralého studenta, bohémského buřiče, satirika, nihilisty a až do kořenů lidství citlivého člověka. Od té doby již odpádily desítky let, ale jeho dílo je stále znovu vydáváno a čteno. Je možno říci, že je stále znovu objevováno v celé své opravdovosti a pravdivosti. Od Hýskovy edice třísvazkových „Spisů Františka Gellnera“ v nichž v letech 1926–1928 zachycuje podstatnou část Gellnerovy tvorby, přes práce Buriánkovy, kterými se brzy po druhé světové válce vrátil ke Gellnerovi, protože nemohl zapomenout na jeho poezii, obnažující studentům v sachsenhausenském koncentračním táboře plnými loky prožívanou skutečnost, a po dalších edicích, až po „Verše“, vydané v roce 1980 s doslovem Svozilovým.¹⁾

Každé nové vydání Gellnera ukazuje v úvodech či doslovecích k jeho tvorbě její nové aspekty, v nichž se však autoři vždy shodují v tom, že jde v jeho díle o zpověď člověka mimořádně upřímnosti, citlivosti a autentičnosti. Shodují se také v tom, že jeho život a tvorbu v rozhodující míře určovaly vlivy, které na něj působily v době jeho mladoboleslavského dětství a dospívání. Byly to rodové vlivy a celé rodné a příbuzenské prostředí, prostředí rodného města i celková atmosféra doby, kterou intenzivně prožíval.

Pro hlubší pochopení Gellnerových tvůrčích záměrů by proto nemuselo být bez užitku, kdyby se nám ukázala jeho tvář v kalné a stojaté vodě konce minulého století. Tato doba se sice mohla chlubit tím, že již dlouho žili lidé v míru, protože jen starší pamětníci prožili na vlastní kůži zkušenost tragické frašky prusko-rakouské války. Maloměstské idyle nemusely nijak vadit koloniální šarvátky či úpadek tureckého vlivu na Balkáně a další, především sociální neduhy té šedé, marasmem postižené a zdánlivě poklidné doby.

Je přirozeně pravda, že pro poznání Gellnerovy tváře postačí číst jeho básně, povídky a fejetony, protože se nenajde hned tak básník, který by toho o sobě tolik a tak upřímně pověděl a přitom se sám stavěl do tak, dalo by se říci, nepřiznivého světla. O Gellnerovi, jeho životě a tvorbě, napsali mnoho postřehů i jeho současníci, kteří se s ním stýkali a důvěrně ho znali, především jeho přítel z doby mladoboleslavského studia na gymnáziu Josef Mach, jeho literární přátelé Stanislav K. Neumann, Fráňa Šrámek, Jiří Mahen, Josef Hora, Leo Freimuth, Marie Majerová, Antonín Bouček a další, i jeho přátelé z redakce brněnských Lidových novin v čele s Arnoštem Heinrichem, u něhož prožil neplodnější, ale poslední tři léta svého života. Mnohé z jeho života zachytil Miloslav Hýsek, jenž se mohl ve své životopisné studii na závěr III. dílu již citovaných Spisů opřít o osobní vzpomínky básníkovy bratra MUDr. Gustava Gellnera.

1

Vše, co bylo o Gellnerovi napsáno a je rozptýleno jak ve vydáních jeho knih, ve vzpomínkách na něho

a v kritikách či časopiseckých článcích, mohlo by vytvořit hromadu materiálu o životě a díle jednoho člověka. Zdálo by se tedy, že k ní již není možno nic přidat, protože jeho osobnost byla vykreslena z mnoha subjektivně zaměřených pohledů a jeho dílo hodnoceno z řady objektivizujících zorných úhlů. Jeho osoby se dotkla kritika a obdiv v jemných náznacích i v pevných liniích celé pestré škály barev dne i noci.

Přesto snad bude možno doplnit celkový obraz o básníkovi několika tahy štětce, namočeného do pramenů jeho rodiště. O Gellnerovi a jeho rodu se zde uchovaly některé písemnosti v okresním archívu, v archívu státního notářství, na matričním úřadě MěstNV i v duplikátu matriky izraelské církve a zejména pak v rodinných vzpomínkách, které až dodnes nezapomněl básníkův synovec Karel Gellner. Jde jen o dokreslení Gellnerova boleslavského mládí, o konkretizaci některých zobecnění prostředí, v němž vyrůstal, a o konfrontaci některých faktů s jeho tvorbou, s některými jeho básněmi a povídkami, o nic více. V uvedených pramenech se neobjevuje nic, co by mohlo vykreslit v nových rysech Gellnerovu podobiznu, ale mohou ji přiblížit a zvýraznit.

2

Podle duplikátu izraelské matriky pro Mladou Boleslav²⁾ se narodil obchodník Karlu Gellnerovi a jeho manželce Gabriele, rozené Fischlové, dne 19. června 1881 syn František Gellner jako šesté ze sedmi dětí. Z nich se však dospělého věku dožily pouze čtyři, vedle Františka ještě bratři Gustav a Pavel a mladší sestra Alžběta.

Možná nás překvapí, že všichni Gellnerové jsou až do narození Františkova uváděni v matričních záznamech s jedním —l—. Teprve jeho sestra Alžběta, nar. 21. 12. 1884, je psána Elisabeth Gellnerová, tedy s —ll—. S největší pravděpodobností zde nejde o chybný zápis příjmení matrikářem, ale o záměrnou změnu jména, kterou asi zavedl otec Karel brzy po Františkově narození, tedy v době, kdy byl ve značné finanční tísní, rozešel se s ortodoxním židovstvím a oháněl se socialistickými idejemi. Zřejmě si přál, aby jeho příjmení adekvátněji vyjadřovalo smysl, který mělo (v duchu zásady „nomen — omen“: z něm. gellen — hluchet, křičet, ječet).³⁾

3

Při Františkově narození bydleli Gellnerovi v tzv. výměnkářském stavení v zadní části jejich objektu na Starém náměstí čp. 26/I, z jehož světnice vedlo okno do úzké zahrady nad údolím říčky Klenice. Přicházelo se tam temným úzkým průchodem kolem prodejny textilií a galanterií vlastní výroby a dále podél skladiště a provozovny. Byt pro majitele domu nad prodejnou byl obydlen nájemníky. Nedá se jednoznačně říci, že Gellnerovi bydleli tak skromně jen z nedostatku finančních prostředků. Vždyť již v polovině devadesátých let se Karel Gellner pustil do nákladné přestavby domu a jistě tím silně provokoval celou boleslavskou měšťanskou veřejnost. Na druhé straně však provokoval i své děti, které vyrůstaly přinejmenším ve skrovných rodinných poměrech.⁴⁾

Svéráznost životních projevů Gellnerovy rodiny měla ovšem své daleko hlubší kořeny. Jeden z hlavních byl živěn postavením židů v městě i v celém státě, jejich dlouhodobou separací od křesťanského obyvatelstva, životem v ghettu.⁵⁾ Gellnerům se sice podařilo vystěhovat se ze sevření přelidněné židovské čtvrti zakoupením domu na náměstí, ale to je nezbavilo vědomí sounáležitosti k lidem stejné národnosti a náboženského vyznání. Naopak, odklon od tradičních jistot Starého zákona vedl Františkova otce, na rozdíl od spřízněných rodů Fischlů a Neustadtů, k hledání nových opor, diametrálně odlišných od ortodoxního židovství, eventuálně i k hledání a nacházení úniků ze skutečnosti.

Velmi výstižně tento stav vyjádřil Gellner v povídce Starosta náboženské obce, kde charakterizoval svého otce jako člověka, který jezdil po poutích a výročních trzích, sedával v hospodách a modlit se neuměl, a jeho tchána jako člověka spravedlivého a vzdělaného, znalého hebrejštiny a vhodného pro funkci starosty náboženské obce.⁶⁾ Tchán měl se svým zetěm značné neshody, ale marně mu domlouval, takže mu nezbývalo než uvažovat nad mocí Starého zákona, kterou žádné pronásledování neochromilo, a uvědomovat si, že budova na ní položená se začínala hroutit pod prvním mírným dechem svobodného života.⁷⁾

4

Otec básníkův Karel Gellner byl člověk svérázný. Svědčí o tom nejen celá řada dokladů z básnickovy tvorby,⁸⁾ ale i v rodině udržované tradice či jiné doklady. Tak např. daňové přiznání úřadům vyplnil takto:

Zwirn und Bandel
ist mein Handel.
Lustig ist mein
Lebenswandel.

(Verše by se mohly — volně a ne právě zdařile — zčeštit do této podoby: Tkaničky a nitě — mám tu na prodej. — Tak mi prchá hbitě — žití mého rej.)

Jiný příklad v rodině tradovaný se týká obliby Karla Gellnera v návštěvách hostinců. Jeho šetrná manželka nesla těžce tuto náklonnost k pití piva. Držela pod zámek rodinnou kasu a starala se o obchod v městě, zatímco její manžel jezdil se zbožím po venkově. Pokud byl doma, o prodej zboží se téměř nestaral. Střídal boleslavské hospody a předem se vždy svému uředníkovi svěřil, kde bude. Byl si jist, že ho učeň manželce neprozradí a až bude poslán, aby ho přivedl domů, že do zmíněné hospody přijde až nakonec.

Ach, ty hospody a hospůdky! Bylo jich v městě tenkrát požehnaně. Pivní politika, která se v nich vedla, nevedla sice k ničemu kalému, ale přibarvila aspoň životní šed do růžova.

I když František ve svém dětství pod vlivem matčiným navštěvování hostinců a z něho vyplývající občasné výtržnictví otcovo odsuzoval, brzy se na gymnáziu naučil chodit tam také. A s pitím piva i jiným profánním a syrově zemitým projevům života, které jej lákaly svou negací falešného pozlátka ušlechtilých zásad, projevujících se v hromadění majetku a pokrytectví měšťácké morálky.

5

Gellnerovo dětství se prodíralo klikatými pěšinkami rozporných životních pocitů, syčených diametrálně odlišnými dojmy a příklady životů lidí, s nimiž se setkával. Byla jich pestrá škála — od askeze izraelské ortodoxie některých příbuzných soukmenovců přes vypočítavé chytráctví jiných, usilujících o co nejvýhodnější zpeněžení svého zboží, přes rádobý důstojnou okáza-

lost vnitřně vyhaslých vztahů v měšťanských rodinách, přes neukojitelnou žízeň po životě u zklamaných lidí, jimž se vlastní životy nějakým způsobem nepovedly, až po pitvorné a někdy i pomatené figurky, necitlivě škádlené hlavně mládeží, které se potloukaly volně po městě.

Už přímo rodiči byly v r. 1870 smlouveny dva sňatky z rozumu — v lednu 24letého Bedřicha Gellnera s Alžbětou Töpferovou, 18letou dcerou obchodníka z Liběšic, a v prosinci jeho o 2 roky mladšího bratra a básníkovu otce Karla s Gabrielou Fischlovou, 19letou dcerou Ezechiela Fischla a Alžběty, roz. Neustadtové z Mladé Boleslavi.⁹⁾

O naprosto rozdílném psychickém založení obou rodičů hovoří z Gellnerova díla nejvýmluvněji povídka Cesta do hor, kde svou matku líčí jako šetrnou a puritánsky přísnou dceru evangelického pastora a otce jako hrdého udržovatele rodinné tradice v pití piva.

. Detail z rodinné fotografie: František Gellner a jeho otec Karel

Ovšem ani v matčině rodině nežili všichni příslušníci Fischlova rodu ortodoxně jako otec Ezechiel. Její bratr byl rovněž, podobně jako manžel, velkým hříšným vůči některým článkům starozákonního desatera a terčem četných otcových výtek. Proto se raději usadil u své sestry a svým bohémským životem působil na její děti odpudivým vlivem i obdivem. Nejlépe je zachycen v Gellnerově povídce Závěr strýce Jindřicha.¹⁰⁾ Extrémní disproporce genetických vloh musely vést k bytostnému sváru organismu básníkovu, v němž proudila krev až ke všem pórům pokožky a jako houba nasávala všechny podněty vnějšího světa.

6

Gellner žil ve světě paradoxů — v rodině, v příbuzenstvu, v rodném městě i v celospolečenském životě země.

Lidé mívají ošklivé sny, probouzejí se z nich a jsou potěšeni, že skutečnost, do níž se probudili, je jiná. U Gellnera je tomu často naopak. Jeho citlivě viděné sny přitahuje, ale i zraňuje syrová zemitost skutečnosti. Stále jej však živí naděje, která mu nedovolí propadnout zoufalství.

Často se v komentářích ke Gellnerově tvorbě připomíná goethovské čtyřverší, v němž zachytil zděděné vlohy své povahy:

Vom Vater habe ich den Hang
zu alkoholischen Genüssen,
vom Mütterchen den anderen Drang,
Papier beschreiben zu müssen.

(Otcova vášeň mi zbyla — pít alkoholy nad míru, —
mamička mi do žil vlila — sklon svěřovat se papíru.)

V této souvislosti se připomíná, že matka (i její bohémský bratr) měla literární sklony a psala si deník. V rodině se však dodnes traduje, že byla i výtečnou kreslíčkou, zejména portrétistkou. Z jejích kreseb se však nic nezachovalo.¹¹⁾

Nezachovaly se ani mnohé z kreseb Gellnerova mládí. Josef Mach vzpomíná na studentský pokoj u Gellnerů, zřízený po přestavbě z bývalého skladiště kravat a pomalovaný karikaturami ze *Simplicissima*, jímž vévodil veliký satan.¹²⁾

Zachovaly se však v rodném domě Gellnerovy kresbičky tužkou v jeho logaritmických tabulkách. Zachycoval v nich na čistém okraji tabulek i tváře svých profesorů ve zďařilých zkratkách. Ty kresbičky mu asi pomáhaly příjemněji snášet nudu jím neoblíbeného předmětu, podobně jako glosy se slabě tužkou zapsanými vzorci a matematickými postupy řešit příklady.

7

Tehdy, v polovině devadesátých let minulého století, dostal dům u Gellnerů novou podobu a v jeho nových zdech prožíval Gellner své studentské dozrávání.¹³⁾ Z arkýře nové budovy mohl obzírat celé náměstí, tedy nejrušnější místo celého města, kde se odbyvala korza i trhy, kde kypěl rušný život. Nezdá se, že by měl ten nabízející se výhled v oblíbě pro jeho barevné impresi, ale silně jej vždy zajímaly reakce, postoje a pózy pozorovaných lidí a lidiček. Jejich obnažené a vlivem alkoholu zdůvěrnělé výlevy vnímal s obzvláštním zájmem i při návštěvách hostinců. Všemi těmito dojmy se obíral při svých samotářských vycházkách za město, z nich rostly mnohé z jeho básní i pozdějších povídek.

To už bylo v době, kdy navštěvoval vyšší třídy gymnázia a velmi složitě prožíval svůj věk dospívání. Tehdy si zvolil na své životní křižovatce cestu dolů — k samotáři, skeptikovi a pesimistovi, třebaže ve styku s lidmi byl velmi zdvořilý, společenský a zábavný. Začala jeho doba bouří a vzdoru, provázená nevyvážeností životních postojů a nálad i krizemi.

Autobiograficky popsal svá studentská léta v povídce *Syn majetných rodičů*.¹⁴⁾ Srovnání povídky s hlavními katalogy a výročními zprávami z doby, kdy studoval na gymnáziu,¹⁵⁾ ukazuje na upřímnou, pravdivou, i když subjektivní zpodobnění autorovu v odstupu půldruhého desetiletí. Dává nám také objektivní, ovšem ne plně niterný obraz těch důležitých osmi let života od primy do oktávy, od přijímací zkoušky na gymnázium až do maturity. Svůj niterný obraz kreslí a maluje svými básněmi z té doby, v nich zachycuje své bezprostřední prožitky a nálady, své neklidné touhy a chiméry.

8

Jak to tedy asi vypadalo na mladoboleslavském gymnáziu v posledním desetiletí minulého století?

Nepůjde přirozeně o zachycení obrazu, čím napájela škola tehdejší studentskou mládež, protože nám nejde o zachycení páry z hrnců tehdejší c. k. školské kuchyně. Z hlediska tématu by však bylo zajímavé aspoň několika postřehy ukázat, jak, čím a pro co žila tehdejší mládež a v ní především František Gellner.

Nejdříve nemnoho konfrontací zmíněné povídky s katalogy a výročními zprávami gymnázia. K přijímací zkoušce přišel Gellner už jako desetiletý chlapec a byl přijat do jedné z obou paralelek primy spolu se 75 dalšími spolužáky. Všichni byli podrobeni přísnému výběrovému sítu klasifikací, takže po osmi letech bylo k maturitě připuštěno 21 žáků interních a 1 externista. Z nich však byla necelá polovina těch, kteří spolu s Gellnerem procházeli od primy do oktávy bez opakování některého ročníku. Větší polovina byli repetenti nebo studenti přišlí z jiných ústavů. Už v kvartě byly obě paralelky spojeny do jedné třídy o 42 žácích, z nichž však do kvinty, tedy 1. ročníku vyššího gymnázia, přešlo pouze 27 studentů.

František si s sebou přinesl z obecné školy vysvědčení se známkami 1. stupně a dá se říci, že i na gymnáziu mohl studovat zcela bez problémů, kdyby jej něco nutilo k větší péli a k zlepšení prospěchu. Protože však jako „syn majetných rodičů“ nemohl očekávat některých úlev, kterým se těšili jeho spolužáci, nijak se o zlepšení prospěchu, píle či chování nesnažil.

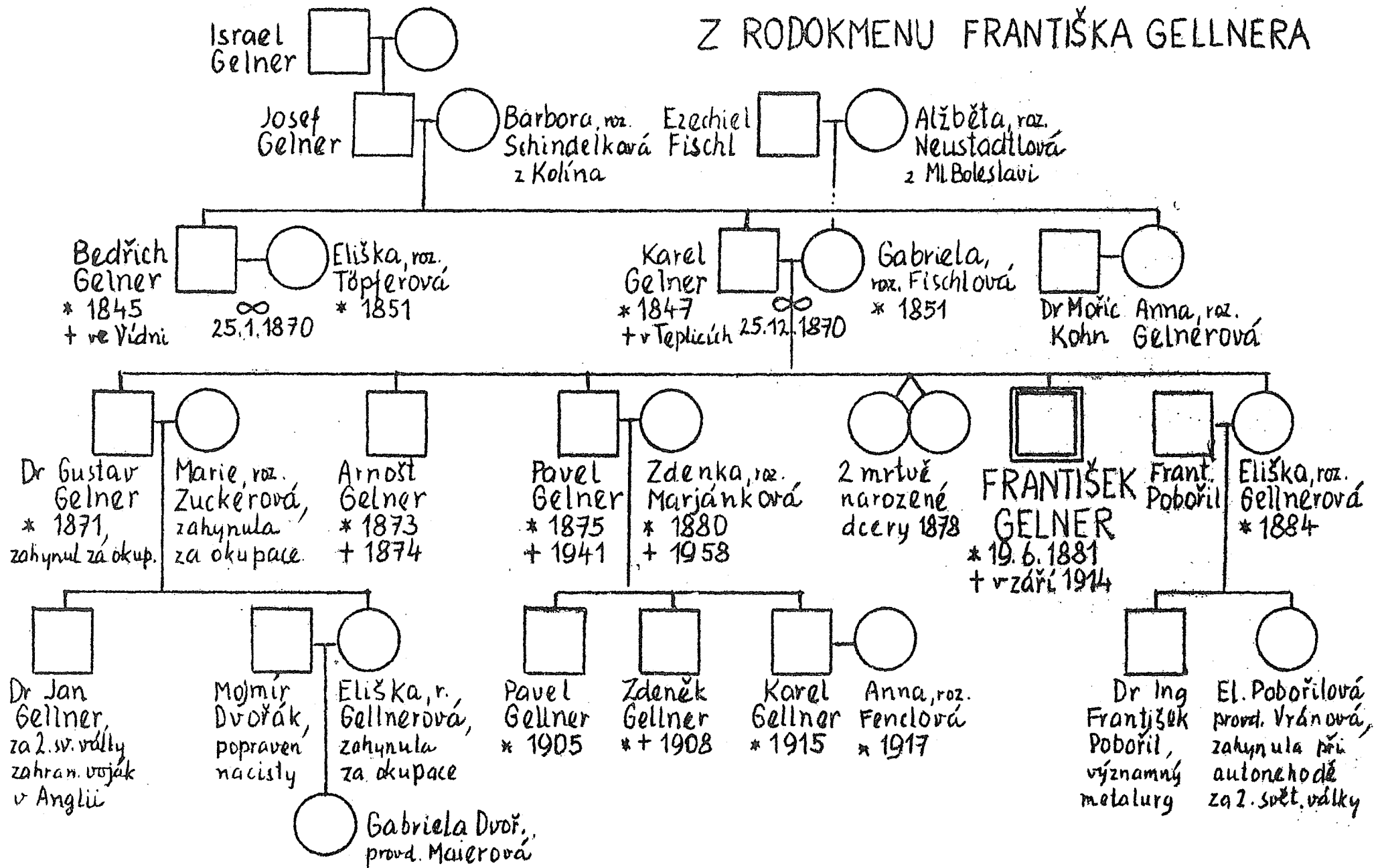
S odstupem času líčí Gellner v povídce svým typickým způsobem a ironií sociální poměry studující mládeže na gymnáziu tak, jako by bylo plně chudiny. Velká většina studentů totiž žádala o osvobození od školného a žádost dokládala vysvědčením nemajetnosti, vystaveným domovskou obcí.

Nahlédnutí do hlavních katalogů gymnázia z let 1891 až 1899 potvrzuje, že tomu tak opravdu bylo. Všem žadajícím sice nemohlo být vyhověno, protože nesplňovali i další podmínky osvobození od školného z důvodů prospěchových či z mravního chování, ale přesto už v primě byla od celého školného osvobozena polovina všech žáků jeho třídy a v oktávě dokonce více než dvě třetiny. Není proto divu, že student František záviděl svému sousedovi v lavici, od školného osvobozenému učitelskému synkovi, jeho stále zánovní oblečení, zatímco on, syn obchodníka textiliemi, nosil pořád jeden planávní svrchník, šitý mu v nižších třídách tak, aby z něho až do oktávy nevyrostl. Také do tanečních nemohl chodit, protože mu do nich rodiče nedali ušít předepsaný černý oblek. A právě tehdy, kdy jeho spolužáci prožívali v tanečních své sentimentální lásky, odcizil se jim a získával své rané milostné zkušenosti jinak. Jak — o tom je dost dokladů v jeho poezii.

Výroční zprávy z těch let oplývají informacemi, jak se škola stará o nemajetné studenty. V žádné z nich nechybí stereotypní důkuvzdání „všem p. t. spanilomyslným dámám a všem šlechtěným pánům, kteří chudé gymnazisty podporovali...“ Spolek pro podporování chudých studujících poskytoval ze sbírek a nadací jednorázová stipendia, několika desítkám dalších vydával zdarma obědy, „bibliotheca pauperum“ půjčovala učebnice, byly i „volňásky“ na divadelní představení či na koncerty, na plovárnu i na kluziště.

Všechny tyto příspěvky dohromady byly přirozeně jen svědectvím, že se tehdejší stát o sociální poměry studentů nestaral. Měl jen zájem o to, aby mu ze škol vycházeli habsburskému mocnáři oddaní a církví poctěnaní byrokraté, odcizení potřebám doby. Studenti

Z RODOKMENU FRANTIŠKA GELLNERA

byli drženi v kleci rigorózního školního řádu, v prostředí od praxe odtržených základů věd, každý volnější projev studenta byl „exemplárně“ trestán karcery. Celá c. k. vychovatelská moudrost byla založena na principu strachu. Nebylo tak důležité, co si kdo myslel, ale všechno muselo klapat podle nadřilovaného pořádku, muselo mít svůj „glanc“. Výnosy tehdejšího ministerstva kultu a vyučování zacházely v tomto směru až do z dnešního hlediska velmi titěrných detailů.¹⁶⁾

9

Není proto divu, že mladičká Gellner v tomto zatuhlém prostředí už v 1. pololetí sekundy propadl z matematiky. Jako pozdější autor povídky se přiznává, jak tehdy, když o tom přišlo oznámení ze školy, utekl z domu do zasněžené přírody a kdesi v parku na lavičce brečel. Z matematiky propadl dokonce i na konci tercie a teprve úspěšné složení opravné zkoušky po prázdninách mu otevřelo vstup do kvarty. Tyto dvě události způsobily v rodině nemalý poprask, ale rodiče se museli spokojit s tím, že jejich syn dalšími ročníky až do maturit jenom „prohází“. Že se přitom nijak nena-máhal, aby byl pilným studentem, svědčí i jeho známky z pilnosti — byly vždy jen dostatečné, v sekundě v pololetí figurovala na vysvědčení nestálá, což byla nejhorší známka z pilnosti, a pouze v oktávě se objevila náležitá.¹⁷⁾

Ani v mravném chování nebyl nikdy klasifikován nejlepší známkou. K tomu, že jeho mravy byly jen uspokojivé a nikdy chvalitebné, přispíval většinou jeho slabší prospěch a laxní píle. V kvintě se však v pololetí i na konci roku a na konci sexty objevilo na vysvědčení jeho mravné chování jako zákonné. O důvodech tak povážlivého hodnocení byly jistě zmínky v třídních knihách, ale ty už dávno neexistují. Protože ani v povídce se o těchto známkách nezmiňuje, což

06,4	205,8
10,8	240,1
75,2	274,4
09,6	308,7
2	341
34,2	34,1
68,4	68,2
02,6	102,3
36,8	136,4
71,0	170,5
05,2	204,6
39,4	238,7
73,6	272,8
07,8	306,9
10	339

Kresba F. Gellnera v logaritmických tabulkách

by asi učinil, kdyby šlo o nějaké výtržnictví či zásko-láctví, není vyloučeno a dá se dokonce předpokládat, že souvisely s jeho tehdejší básnickou tvorbou a vy-dáváním ilegálních časopisů. I když někteří profesori o těchto časopisech i jejich obsahu věděli, měli přece na škole i své syny, přece jen jejich vydávání bylo škole z mnoha důvodů velmi nepříjemné. A právě v té době se mohl hlavní iniciátor této tvorby chlubit prvním veřejným literárním úspěchem, Ignát Herrmann mu jako patnáctiletému otiskl ve Švandovi dudákoví pověstnou báseň Patnáct lahví koňaku.¹⁸⁾

Bez zajímavosti není ani zmínka o klasifikování po-vinných a hlavně nepovinných předmětů. Bylo přísné a zejména překvapuje, že např. rodící se básník nebyl nikdy ve vyšších třídách hodnocen ve své mateřštině lepší známkou než dobrou, ale často i dostatečnou. V nepovinné němčině, která byla vlastně jeho druhou mateřštinou a z níž tehdy překládal do studentských časopisů Goethovy a Heinvy básně, neměl nikdy lepší známku než chvalitebnou. Ještě víc překvapuje, že v ne-povinném kreslení se mu střídaly dobré s dostateč-nými, ačkoli i ve svých učebnicích dovedl zachytit podobu každého člověka zdařilou kresbou či karikatu-rou. Ještě v pololetí septimy měl z kreslení dostatečnou, což silně kontrastuje s oktávou, kdy byl klasifikován v obou semestrech jako výborný. Tato fakta o klasi-kaci prospěchu jen potvrzují skutečnost, že tehdejší škola nepřála talentům a trestala horšími známkami každé vybočení z řady jí tehdy vštěpovaných požadav-ků. Byla netečná i k osobním problémům, s nimiž studenti zápasili a které v několika případech končily dobrovolným odchodem z řad živých.¹⁹⁾

Už bylo zdůrazněno, že ani básníkovi ani jeho rodi-čům příliš nezáleželo na tom, jaké bude mít známky z předmětů, z pilnosti či z mravů, stačilo jen projít a odmaturovat. Ale na druhé straně je možno bez nad-sázky tvrdit, že by se hned tak nenašel student, který si toho ze školy odnesl tolik, co on. V celém jeho díle se ozývají ohlasy gymnaziálního studia, a to nejen vliv v studentského prostředí, ale i především humanitních vyučovacích předmětů klasického gymnázia, tedy včet-ně latiny, kterou měl od primy, i řečtiny, s níž se seznámil v tercii. Své školní poznatky ovšem často stavěl vzhůru nohama.

10

Výchovný a potlačovací aparát vídeňské správy svými strohými předpisy a svým dozorem sešněroval pře-devším vedení škol a jejich profesorské sbory.²⁰⁾ Stu-denti však neviděli a nechápali pozadí těchto tlaků, viděli před sebou pouze své profesory a ředitele s je-jich snahou šlapat jim na prsty při každém kroku. Zvláště citlivě prožíval ony napjaté vztahy Gellner a pro-to ředitel a profesori figurují v jeho povídkách v silně nepříznivém světle.²¹⁾ Je nutné ovšem na druhé straně přiznat, že nejen Gellner, ale i většina ostatních stu-dentů si dovedli najít vhodné ventily či složitější „finty“, aby se mohli svobodněji realizovat.

To je však jen jedna stránka věci. Zachycuje více-méně vnější ráz studentského života. Ukazuje, že cíle, k nimž směřovali studenti, se diametrálně lišily od cílů, které jim z mocenských pozic vštěpovala škola. V po-vědomí studentské generace se vytvářel určitý psy-chický stav odporu, který měl své kořeny přímo v so-ciálně ekonomické struktuře tehdejší společnosti, repre-zentované tuhým habsburským centralismem a církevní ideologií. Probuzení studenti si nyní silněji než kdy dříve uvědomovali rozpor mezi svými mladičkými sny

a představami, mezi svými tužbami a ideály a možností jejich realizace. Stáli před dilematem buď se vžít do role poslušného nástroje habsburské státní mašinerie nebo jí oponovat. Vytvářel jakousi pestře diferencovanou frontu odporu, jejím podhoubím byla sociálně provokující struktura dožívajícího mocnářství. Ti, co na ni po letech vzpomínali, zdůrazňovali její solidárnost a jednotu, na níž neměnila nic ani skutečnost, že v ní byla celá škála postojů — od patolízalství až po romantické samotářství.

Specifické na ní bylo v osmdesátých letech hlavně výbojně vlastenecké, živě tradicí velkých celonárodních táborů lidu z doby po prosincové ústavě r. 1867 a odporem k německé rozpínavosti. V devadesátých letech už byla Mladá Boleslav česká a žila poměrně rušným kulturním životem. Mládež se však radikalizovala jiným směrem, protože tlak na ni nepolevil, naopak zesílil.

Devadesátá léta začala krachem staročeské politiky, zesílením boje za všeobecné volební právo a za další politické a sociální požadavky. Napětí vyvrcholilo v roce 1893 v pražských demonstracích, zakončených tvrdými represáliemi v procesu tzv. „Omladiny“. Vedle silné národní struny se tehdy objevuje i v Mladé Boleslavi výrazný sociální podtext, vyjadřující nespokojenost lidových vrstev. Kolem r. 1890 vstoupili do stávků třikrát dělníci Klingerovy textilky, při první stávce v r. 1889 však do ní vstoupily z opatrnosti pouze ženy. Většina dělníků přijížděla do boleslavských továren z okolního venkova a byla silně poplatná mentalitě domkářů a zemědělských malovýrobců.

V dělnickém hnutí se zde silně střetávaly směry národní a internacionální a oba byly kritizovány anarchisty, kteří sice měli blíže k tehdejší sociální demokracii, ale vytýkali jí nedostatek rozhodnosti v boji za svržení všemi nenáviděného režimu. Neujasněnost politických cílů však v provinčním městě znemožňovala vytvoření jednotného opozičního programu. Ta neujasněnost je vidět i z toho, že právě v době, kdy Gellner studoval na gymnáziu, došlo několikrát k vytloučení oken židovských domů. Nelze proto s určitostí vystopovat konkrétní vliv těchto sociálních a politických zápasů na postoje a jednání tehdejší studentské mládeže. Je však nesporné, že ovlivňovaly její vědomí a její nálady a že je radikalizovaly, protože klid v městě byl jen zdánlivý. Dá se říci, že mládež byla tehdy ovlivněna spíše než vlastním proudem dělnického hnutí anarchistickými nebo radikalizujícími iluzemi a živila v sobě odpor proti maloměstským stojatým vodám v městě. Vídeňská vláda však nezahálela a ostře pronásledovala jak snahy o národní sebeurčení, tak i o řešení sociálních otázek.

11

Dusný tlak dolehl zejména na české školy. I v Mladé Boleslavi byli hledáni „omladináci“, po novém ustálení míry kompetence státu a církve doléhá na studenty tíživé prosazování habsburského kultu jak státněmocenskými prostředky, tak i církevní výchovou. V této situaci byla fronta studentů proti zdánlivým i skutečným nositelům tohoto tlaku nejpevnější. Při školních slavnostech se při zpěvu rakouské hymny pozměňovala některá slova, která její původní smysl stavěla na hlavu, slavnostní tirády o dobrotivosti a laskavosti starého mocnáře jí hýbaly žlučí stejně jako častá rekviem za násilně ze světa odešlé členy císařovy rodiny, zesměšňovalo se to, co bylo předkládáno k uctívání. Byly to projevy negace všeho, co přicházelo z Vídně, projevy

zklamání z vývoje situace. U Gellnera byly ještě navíc komplikovány občasnými výbuchy protizidovské nenávisti, třebaže se už jeho otec nábožensky i národnostně s židovstvím téměř rozešel.

Vyjádřením Gellnerových pocitů jsou i některé básně, které otiskoval ve studentských časopisech Lípa, Lucerna, Pele-Mele a Mládí od svých třinácti do osmnácti let. Ostřil si v nich své satirické pero a ty nejlepší později otiskl po nepatrných úpravách ve svých prvních dvou básnických sbírkách — Po nás ať přijde potopa (1901) a Radosti života (1903).

Spis F. Gellnera III, s. 9

Už tehdy dokázal mimořádně silně, bezprostředně a s hlubokým prožitkem zachytit a dát výraz svým životním pocitům a atmosféře doby, kterou prožíval. Přivoněl k ní v jejích zemitých kořenech a proto jeho svědectví je syrové, věrné a zároveň silně senzitivní. Stačí jen si přečíst jeho básně Přetékající pohár, Píseň dobrodruhovu a Reflexi,²²⁾ které jeho přítel Josef Macn již znal z doby jejich společného studia na gymnáziu. Ještě bezstarostné, rozpustilé mládí zachytil jako čtrnáctiletý v básni Na dluh, ale už v šestnácti letech se zpovídá v básni Slova ze svých zklamání a deziluzí.²³⁾

Takový byl Gellner už za svých studií na gymnáziu. Vyjadřoval lapidárně a silněji než kdokoli jiný rozporné pocity lidí své surové doby, její líc obracel naruby, aby ukázal její nahou a syrovou podobu, psal zdola, z hloubky svého smutku až se sebezatravující otevřeností a ironií, aby ukázal její pravdu.

Měl vždy v jednom tlumoku veselý smích a pošklebek, milostný prožitek a jeho drsnou pointu, zjištěný cit a ubíjející rozkoše sexu, nenaplněný sen a prázdnotu samoty, touhu po sdílnosti a přátelství a neschopnost žít konformně, zájem o životy lidí a zklamání z lidských vztahů, líc a rub téhož života. Ukazoval na jeho druhý pól, aby zachytil tvář života v jeho dimenzích. měl odvahu psát se silným a upřímným prožitkem o věcech, jimiž sice tehdejší společnost žila, ale jimiž navenek opovrhovala, nad něž byla falešně povznesena. Ukazoval na to, jaký je obyčejný život, šedivý život bez nadosobních idejí a iluzí, bez pozlátka, bez různých brýlí. Měl na očích tmavé brýle a proto vše viděl v ostrých obrysech a tedy i určitěji a výrazněji. Pokud ovšem mohl při jasné dne rozeznávat kontury věcí. Při temnu a šereň propadal až na dno hlubin své skepse, ironie a sarkasmu. Musel sestoupit hluboko ke zdrojům života, aby si léčil neduhy své i své doby.

Článek o mladoboleslavském mládí Františka Gellnera je možno ještě doplnit aspoň zmínkou o vlivu studentského časopisu *Lípa*, který vycházel již v osmdesátých letech 19. století a na jehož tehdejší obsah se podíleli mezi jinými i básník a revoluční předbojovník Antonín Macek, historik Josef V. Šimák a pedagog Jiří V. Klíma. Měl tedy delší život než časopisy, které po něm v rychlém sledu následovaly od r. 1896, a projevoval se zejména výbojným vlastenectvím. Byl vytvářen a ručně opisován v každoročně obnovovaných literárních kroužcích a jeho vzory byli zejména Sv. Čech a J. Vrchlický.²⁴⁾ V době, kdy do něho psal Gellner (1894–96), došlo v jeho náplni k určitému posunu směrem k Nerudovi a Havlíčkově. Silný vliv na světonázorový vývoj Gellnerův měly jistě i otcem odebírané časopisy (*Moderní revue*, *Nový kult* aj.), jeho soukromá četba, v níž ho silně zaujal hlavně egocentrismus a filozofický nihilismus Maxe Stirnera, i vlivy literární tvorby, která je zahrnována do arzenálu úpadkového „fin de siècle“. O tom přináší Gellnerovi přátelé neřádká svědectví.

12

Necítil se dobře ve svém rodném kraji, ale byl k němu stále poután rodovými svazky a vzpomínkami. Po maturitě odešel na techniku do Vídně a po dvou letech do Příbrami, později žil v cizině, v Mnichově, v Paříži a v Drážďanech, toužil odjet do Ameriky i do Afriky, ale vrátil se z druhého pařížského pobytu zpátky a usadil se v Brně, v redakci Lidových novin. A vracel se i domů.

Do Mladé Boleslavi také narukoval v srpnu 1914, a protože měl silný revmatismus a ischias, byl přáteli vyzván, aby šel k lékařské prohlídce, která jej mohla uznat neschopným k vojenskému výcviku a dokonce i k vojenské službě. Vojenský lékař, který byl o jeho stavu informován a byl mu nakloněn, s tím počítal. Ale zapřísáhlý antimilitarista a důsledně nekonformní člověk Gellner odmítl za ním přijít a nepodnikl ani nic, aby se vyhnul denním vojenským cvičením na Radouči u Ml. Boleslavi. Naopak, když se jej snažil jeden hejtman o přestávce mezi cvičeními získat pro prová válečné psaní do novin a ptal se ho, co tomu říká, odpověděl po delší chvíli: „Já si myslím, pane hejtmáne, že vy tomu nerozumíte.“ Brzy potom, 20. srpna, byl poslán na haličskou frontu a již 13. září prohlášen za nezvěstného.²³⁾

Uzavřel se život v člověku, který po sobě zanechal daleko do budoucnosti sahající stopu.

POZNÁMKY

1. Spisy Františka Gellnera, 3 svazky, Fr. Borový, Praha 1926–28. Doslov Miloslav Hýsek. (Dále jen *Spisy* I, II, III). Z díla Františka Gellnera, ČS Praha 1952, Doslov František Buriánek. Gellner, František: Má píseň ze sna budivá, MF Praha 1955. Doslov František Buriánek. Buriánek, František: Bezruč, Toman, Gellner, Šrámek, ČS Praha 1955. Gellner, František: Básně, ČS Praha 1957. Předmluva M. Kundera. Vyskočil, O. M.: S Fr. Gellnerem v Příbrami, Dějiny a současnost 1962, č. 1. Gellner, František: Verše, SNKLU Praha 1964. Do slov Vl. Justl. Gellner, František: Radosti života, ČS — Klub přátel poezie, Praha 1974, úvod Boh. Svozil. Gellner, František: Verše, ČS — Národní knihovna Praha 1980. Uspořádal Vl. Justl, doslov B. Svozil.
2. Izraelitská matrika pro Ml. Boleslav je uložena na obvodním NV v Praze 1, Vodičkova ul. Jsou to však jen duplikáty matrik narozených, oddaných a zemřelých od 1. 8. 1968. Originály matrik byly nacisty za okupace zničeny.
3. V duplikátu matriky izraelitské církve pro Ml. Boleslav je u stránky se jménem Pavel Gellner (bratr básníkuv, nar. 10. 12. 1875) vložen jeho rodný list, vydaný matriční správou izrael. náboženské obce v Ml. Boleslavi dne 6. 5. 1935, v němž je poznámka: „Podle došlého přípisu od c. k. okr. hejtmanství v Ml. Boleslavi vystoupil z izraelitské církve. Podle výnosu zem. úřadu v Praze ze dne 16. dubna 1935... jmenuje se jako otec, zapsaný správně Gellner. Opraveno dne 6. 5. 1935.“ Není zde tedy uvedeno, kdy ke změně jména došlo, z poznámky jen vyplývá, že se jako Gellner podepisoval už otec. To potvrzuje také záznam v matrice římskokatolické církve, uložené na matričním úřadě MěstNV v Mladé Boleslavi, při sňatku Pavla Gellnera se Zdeňkou Marjánkovou, katoličkou a dcerou lesního ze Struh. U záznamu sňatku, který se konal 16. 1. 1904 v Týnském chrámu v Praze, je poznámka, že jméno Gellner z rodného listu je opraveno na Gellner, ale ani zde není uvedeno, od kdy začalo být užíváno. Je sice pravda, že František Gellner užíval často svého příjmení s jedním „l“ i mnohem později (např. v titulu ke své komedii *Přítav manželství*, v jeho *Ex libris*, *kresbách* apod.), ale ve všech katalozích gymnázia je už veden jako Gellner.
4. Mladoboleslavské Staré Město, na jehož náměstí stojí dům u Gellnerů, neprodělovalo snad od renesanční doby do 2. poloviny 19. století tolik změn, jako od té doby, kdy si staroměstští patriciové usmyslili zrušit loubí, udržovanou zde po staletí u každého domu na náměstí, a nahradit své mázhauzy a kvelby výkladními skříněmi a prodejny svého zboží. Dodnes zde má většina domů gotické kamenné základy z 15.–16. století, jichž využily i pozdější přestavby za renesance, baroka a pozdějších slohů. Josef Mach v článku „Gellnerova prvotina“ z Lidových novin 1924, č. 617 píše, že „starý pan Gellner postavil na Staroměstském náměstí dům s arkýřem zrovna tenkrát, kdy byly první volby do páté kurie (tj. v r. 1897), snad aby pozlobil své nepřátele z mladoboleslavské radnice, neboť on byl velký socialista před bohem, a to jeden z těch pravých socialistů.“ Dům byl před 1. světovou válkou nejvýpravnější z celého náměstí. Eklekticky spojené prvky několika slohů nepůsobí nijak násilně, svědčí jen o majetnosti vlastníka. Arkýř s barevnými skly oken, zalitými do olova, a s gotickým „dlátem“, balustrády s obelisky a koulemi, trojúhelní a segmentové frontony, festony a kartuše s iniciálou G, do průčelí vmodelovaný nápis U Gellneri — to vše bylo něco, co tehdy převážně barokní štíty domů na náměstí neměly. Dům chtěl asi boleslavským měšťanům ukázat, že ten člověk, plahočící se po jarmarcích a

- poutích a vysešávaných v hospodách, má dost prostředků k tak nákladné stavbě. Výpravnost čelní fasády však silně kontrastovala s šetrností, s níž byly vychovávány děti. O Gustavovi se vyprávělo, že chodil do gymnázia v roztrhaných nohavících, ale na rukách nosil bílé rukavičky, protože otec jich jednou „výhodně“ koupil velké množství, pro něž nenašel kupce. František nosil do gymnázia stále stejný chlupatý polosvrchník, takže si u spolužáků vysloužil přezdívku „Franta v houni“. To všechno také mohlo spoluvytvářet příkré dimenze Františkových životních pocitů.
5. Mladoboleslavské ghetto bylo v severní části Starého Města, při jeho hradbách. Nenávist křesťanů k židům byla zesilována, vedle ekonomických, národnostních a náboženských důvodů, i tím, že v předlideném ghettu vznikaly časté požáry, jimž padala za oběť někdy i značná část města. Dekrety Leopolda I. z doby kolem r. 1700 byla kromě separace nařízena i redukce židovského obyvatelstva v městě na 500 hlav. Přebytek se měl vystěhovat. V roce 1834 však bylo z celkového počtu 4462 obyvatel v městě už 794 židů. V témže roce praděd Františkův Israel Gellner přišel i o své svršky, které byly dány do dražby pro nedoplatky do důchodu. Ale už v roce 1866 vlastnil Israelův syn Josef dům na náměstí čp. 26. V tomto roce totiž způsobil v městě poprask pár Gellnerových koní, zapřažených do kočáru, který v divokém zmatku projel celým podloubím od Gellnerova průjezdu až téměř k boleslavskému hradu. Staroměstské podloubí bylo tehdy korzem, kde se soustřeďoval nejen společenský, ale hlavně obchodní život. Na hrbolovité dlažbě tu stály jako pulty stoly, lavice, bedny, nůše, šráky a latě se zbožím a všude bylo plno lidí, prchajících při praskotu borcených pultů zděšeně na všechny strany. Není divu, že se na tuto událost ještě dlouho vzpomínalo a že to vyneslo rodině Gellnerů nechtěnou popularitu (V. Fr. Rudolf, Staré obrázky boleslavské, Ml. Boleslav 1910, str. 14).
 6. Spisy II, s. 258—64.
 7. S Gellnerův spřízněné rody Fischlů a Neustadtů patřily k čelným představitelům židovské náboženské obce. V 2. pol. 19. století se také často podílely na spolurozhodování o osudech města. Až na některé výjimky (např. při rozhodování o staveništi pro novou radnici a gymnázium) hájily zájmy německé menšiny a stanoviska nadřazených orgánů. Gellnerové se však nikdy podobné „aktivní“ práce pro město nezúčastnili a Karel Gellner se o ní vyjadřoval velmi ironicky.
 8. O vztahu synové k otci hovoří některé básně velmi konkrétně, především básně Otec a syn (Spisy I, 267), ještě konkrétněji však povídky, např. Cesta do hor, Konkurenti, Kalokagathia, Staří a mladí aj. (Spisy II).
 9. Duplikát izraelské matriky ... viz sub 2).
 10. Spisy II, s. 133—142.
 11. Zachoval se jen její věrný portrét, kreslený synem Františkem barevnými tužkami. Výtvarné vlohy měla nejen Gellnerova matka, ale i neteř Lízinka, provdaná Dvořáková. Zahynula společně se svým otcem MUDr. Gustavem Gellnerem a matkou za 2. světové války, ne však pro „narijský“ původ, protože celá rodina již dávno předtím přerušila styky s židovstvím, ale v souvislosti s odbojovou činností jejího manžela Mojžíra Dvořáka, za niž byl nacisty popraven. Sklony k výtvarnému umění mají i oba synové druhého Františkova bratra Pavla. Jeho syn Pavel Gellner studoval dějiny umění a působil až do svého odchodu do důchodu jako odborný pracovník Národního muzea v Praze a mladší Karel, který dosud bydlí v domě čp. 26/I, se zajímá teoreticky i prakticky o řezbařinu. Bratr Františkův Gustav zachránil za nacistické okupace značnou část bratrových obrazů a kreseb. Po 2. světové válce je z úkrytu vyzvedla jeho vnučka Gabriela, později provdaná Maierová, která jako jediná z rodiny přežila nacistickou okupaci.
 12. J. Mach ve zmíněném článku ... viz sub 4).
 13. Pozemková kniha Mladé Boleslavi, uložená zde v archivu státního notářství, se zmiňuje, že na základě kupní smlouvy s manželi Josefem a Barborou Gellnerovými se vkládá vlastnické právo na dům čp. 26/I na Starém Městě se zahradou z poloviny na syna Karla a z druhé poloviny na jeho manželku Gabrielu ke dni 25. 1. 1975. Dnem 28. 12. 1903 přechází vlastnické právo na tento dům z Karla a Gabriely Gellnerových na syna Pavla. Došlo k tomu 19 dní před sňatkem Pavlovým se Zdeňkou Marjánkovou, která získala vlastnické právo na polovinu domu r. 1931. V r. 1940 byl jičínským „landrátem“ přidělen dům „treuhänderovi“ Walteru Sieberovi a roku 1941 prodán říšskému Němci Kurtu Schmidtovi. Při bombardování Ml. Boleslavi 9. 5. 1945 byla jednou z bomb silně poškozena celá budova a zbavena také barevných skel arkýře. Synové Pavla Gellnera, který zemřel v roce 1941, dali budovu na vlastní náklad restaurovat, aniž požádali o státní příspěvek na opravu, na nějž měli nárok. Určité biografické prvky ve vztahu otce Karla k synu Pavlovi zachycuje povídka Staří a mladí (spisy II, 234 až 240), vztah básníkův k Pavlovi básně Ožen se, bratře ze sbírky Radosti života (Spisy I, 41).
 14. Spisy II, s. 250—257.
 15. OA Ml. Boleslav: Hlavní katalog c. k. stát. vyššího gymnasia v Ml. Boleslavi od tř. I. A škol r. 1691/92 po tř. VIII. šk. r. 1898/99, Programy c. k. stát. vyš. gymnasia z let 1882—1908.
 16. Namátkou je možno uvést např. tyto výnosy: o zhoubných účincích nepřiměřené četby detektivních románů a podobných spisů rozčilujícího obsahu, o omezení návštěv hostinců při školních výletech, o zákazu sjíždění po tyči při šplhu místo pozvolného sešplhání, o dovození hrát kopanou jen žákům dospělým, a to v obuvi lehké apod.
 17. Dostatečným z pilnosti a uspokojivým z mravného chování se na témže ústavě nevyhnul ani později renomovaný historik Josef Pekař, který jako mladý suplent učil dějepisu v 2. pololetí kvarty i Gellnera. Je zajímavé, že sice jako student už bádál v archívech a přispíval do odborných historických časopisů svými články, ale nebyl nikdy, ani u maturity, hodnocen svým dějepisem jako výborný.
 18. Spisy I, s. 199—201.
 19. Také Gellnerův soused v seznamu žáků septimy, jenž v dřívějších letech dobře studoval, se rozhodl den před vydáním vysvědčení pro sebevraždu. Je o tom poznámka v hlavním katalogu VII. tříty, kde se podivně vyjímá vedle tří nedostatečných: „Žák tento se dne 14. července 1898 v Krnsku zastřelil, jsa od smrti matčiny rozhrán a života syt“.
 20. Ředitelem gymnázia za Gellnerových soudil byl literárně činný klasický filolog Josef Podstatný. Jeho široká tvář a mohutný vous mu vynesly u studentů přezdívku „Bůh Otec“. Zasloužil se také o pokračování historie ústavu na léta 1888—1904. Pro představu tehdy tak zdůrazňovaného kultu habsburského císaře slouží následující odstavec z jeho kroniky ústavu. Podstatný v něm líčí událost, jíž se zúčastnil i sekundán Gellner a jíž byla přítomnost „Jeho Veličenstva, nejmilostivějšího císaře a krále Františka Josefa I., jenž při své jízdě do Liberce i při návratu od tamté dne 1. října 1892 také naše město dvakrát zastávkou nejvýše poctil. Celý ústav zúčastnil se za ranních hodin nejvyššího uvítání a rovněž večer téhož dne při návratu. Bohužel že poprvé zrána program nezdařil se dle přání, poněvadž mládež školské vůbec a studujícím zvlášť vykázano bylo místo daleko od stanice podle dráhy tak, že popatření ve tvář milovanému mocnáři přes všeobecnou touhou nikomu z nich se nedostalo a spokojiti se museli pouhým mžikovým pohledem při odjezdu zaměpánově. Zato aspoň večer všechno studentstvo, jsouc ředitelem postaveno na samém nádraží, spatřilo milovaného svého vladaře, jenž se ráčil nejen opět na nádraží zastaviti, ale i mimo program s vozem slézt, aby se na okamžení pokochal nádherou velkolepého obrazu, jaký se mu na nádraží našem naskytl. Tu arci spatřivši vlídnou tvář dobrotivého zeměpána a dobře si ji v paměť vštípiivši z té duše provolalo mu, když vlak k odjezdu se hnul, vroucí sláva.“

21. Např. v povídce Kalokagathia (Spisy II, 95–103). V ní je nepříznivě líčen Gellnerův profesor Dr. H. Konvalinka, vědecky a metodicky výborně fundovaný přírodopisec, vzpomínaný vděčně v pozdějších letech svými žáky. I další jeho profesori nepatřili mezi slabé pedagogy. Frant. Bareš (DZ) vykonal mnoho dodnes ceněné práce kulturní a vlastivědné a byl autorem řady článků a knižních publikací o historii Mladoboleslavska. Václav Simandl, jeho obávaný matematik, se stal později vysokoškolským profesorem. Gellnerovým třídním od sekundy do sexty byl v l. 1892–97 Antonín Hobl (ČR1). Jiří Mahen, který na gymnáziu pod jménem Antonín Vančura maturoval v r. 1902, o něm napsal slova, která mohou být kovu trvalejším pomníkem každé kantorské práci: „Dostal jsem na nejcitlivější desku své duše obrysy člověka, který chodil do třídy se skřipcem a brýlemi zároveň, neboť opotřeboval zrak v zápase se starými knihami, nasbíranými mezi sedláky. Neměli jsme před ním tu úctu, kterou jsme mít měli. Toho je mně nějak líto. On se o projevy přízně nebo nepřízně nikdy nestaral. Byl jsem opravdu rozsmutněn výprodejem jeho milovaných

Foto: ing. Ondřej Šik

knih v Praze v listopadu 1939...“ [Almanach 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi, Ml. Boleslav 1938, s. 124]. A historik Josef V. Šimák začíná svou vzpomínku na něho větou: „Měla by býti váza korintská bohatého slohu, a sotva seženu hrst sešlých střípků...“ [tamtéž, s. 128]. Hobl zachránil po Boleslavsku mnoho cenných tisků před zánikem, mezi nimi i některé jedinečné inkunábule, které objevil v deskách později vydaných knih. Dnes se jimi chlubí pražská muzea. Ještě v osmdesátých letech objednával pro žáky hromadně Květy, Zlatou Prahu, Světozor, a za insolventní platil pasivní salda ze své kapsy. V devadesátých letech mu však byla kolportáž zapověděna.

22. Spisy I, s. 11, 12 a 16.

23. Spisy III, s. 417 a 422.

24. Almanach 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi, Ml. Boleslav 1938, zejména články — Ferd. Strejček: Gymnasium a český ráz města [str. 83–89] a Jiří V. Klíma: Jak jsme žili a rostli i jak se dívali na své profesory před 50 lety (s. 137–154).

25. Fr. Gellner: Radosti života, Praha 1974, s. 120–121 [svědectví Gellnerova bratrance JUDr. Františka Kohna].

JIRÍ L. BÍLÝ

Merky neboli kamenické značky či domovní znamení

Zcela osobitou kapitolu v heraldice tvoří merky, což jsou značky vytvořené z lomených či zkřížených čar, písmen, sloužící k různým účelům. Samotné merky mají delší dějiny než heraldika. Vznikly z praktické potřeby v daleké minulosti lidstva. Někteří badatelé kladou jejich počátek až do doby kamenné. Jejich geometrický tvar je nejspíše odvozen od zlámaných větviček či vrypů do kamene a dřeva. S prvními doklady o užívání merků se setkáváme u Sarmatů. Merky nalezneme i v pečetích ruských knížat. Ale také jsou již v 10. stol. užívány k označení práce kamenických mistrů v Gruzii. Z těchto dokladů lze usuzovat, že užívání merků v oblasti východní a jihovýchodní Evropy mělo dlouhou tradici.

Odtud nejspíše přešel tento zvyk na Ukrajinu, Litvu a do Polska. V oblasti Polska a Litvy se merky setkávají se západoevropskou rytířskou heraldikou. V Polsku a Litvě můžeme poprvé zaznamenat proces heraldizování merků. To znamená, že se merky staly figurami v rytířském štítu a klenotu. Někteří polští heraldikové se domnívají, že znaky s merkami tvoří nejstarší vrstvu polských a litevských znaků, což je velmi pravděpodobné, pokud srovnáváme pečeti litevských knížat.

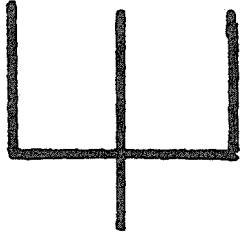
Je možné, že merky pro svoji praktičnost vznikaly i v jiných oblastech. Německý heraldik Homeyer se domníval, že zvyk užívání merků je pragermánského původu a merky jsou odvozeny z run. Merky v německé oblasti jsou užívány hlavně měšťany a někdy též sedláky. Do německé šlechtické heraldiky ve větší míře merky nepronikly. Je těžké určit, z které oblasti se u nás rozšířil zvyk užívání merků. Nejspíše k tomu přispěla německá složka obyvatelstva v našich městech. Tomu by nasvědčovala skutečnost, že se merky v naší šlechtické heraldice nevyskytují. Jen se můžeme domnívat, že zavínutá střela či střelový kříž pánů ze Švábenic jsou značky z předheraldického období.

Jak již při charakteristice merků bylo napsáno, sloužily tyto k různým účelům. Merky označovaly osobu či rod, samotný majetek nebo výrobek. Původně byla konkrétní merka spjata s určitou osobou. Na pečetích, náhrobcích, domech či jiných předmětech zastupovala jméno nositele. I když merka byla spjata úzce s osobou nositele, vidíme, že merky příbuzných osob vykazují určitou podobnost. S tímto jevem se můžeme setkat již u ruských Rurikovců, jejichž dynastickou značkou byl vzhůru obrácený trojzubec, z kterého každý kníže přidáním příček a různých zakončení si vytvořil osobní znak. Také naši měšťané při tvoření merků vycházeli ze stejných zásad. V Německu, kde sbírání a zhodnocování merků má delší tradici, se podařilo rekonstruovat systém tvoření merků u jednotlivých rodin. Z merků se dalo vyčíst, v které generaci rodu je užívána i pořadí narození jejího nositele. V tomto směru cum grano salis merky připomínají anglické nebo skotské hrisury.

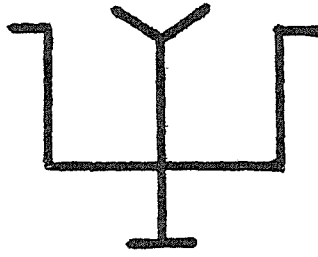
Důležitou funkci merka plnila při označování majetku nebo zboží. V ruské oblasti se můžeme setkat s tzv. olověnými plombami, které jsou nacházeny při vykopávkách v starých tržních centrech. Na plombách jsou vytlačeny merky a jsou vidět dírkky, jimiž byl nejspíše provlečen provázek. Olověné plomby sloužily k zapečetění zboží i označení jeho vlastníka. Bezpochyby i u nás merka plnila tuto funkci. Ještě v 18. století se u nás merky vyráběly na řemeslnické nářadí k označení jejich vlastnictví. Merky též označovaly místo či nemovitost. Někdy se tak stalo následně, že merka původního majitele nemovitosti sloužila jako domovní znamení.

Důležitou funkci měla merka při označování výrobků. Již k roku 1387 máme v Brně zprávu o značkách císařských mistrů. Jaká byla znamení ve značkách, nelze dnes zjistit, ale četnost merků v císařských značkách mě přesvědčuje, že zde byly zastoupeny. Merka zde

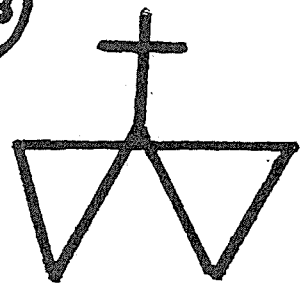
1)

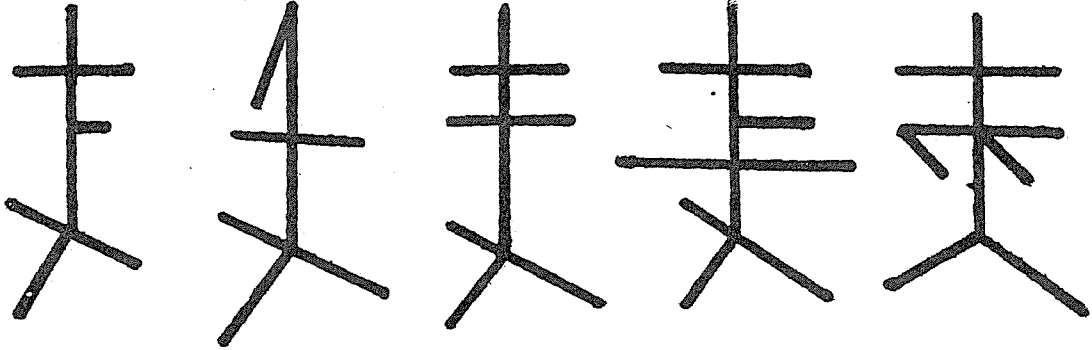
2)

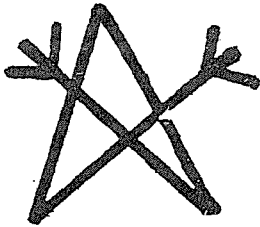
3)

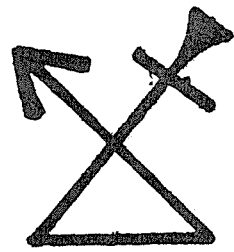
4)

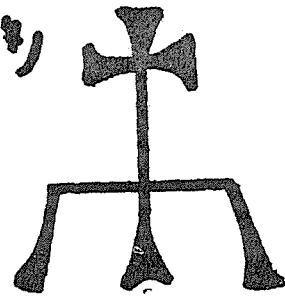
5)

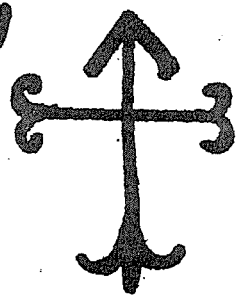
6)

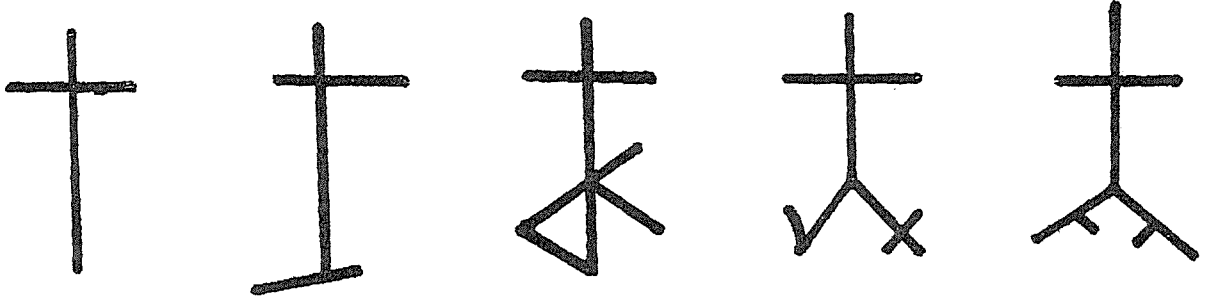
7)

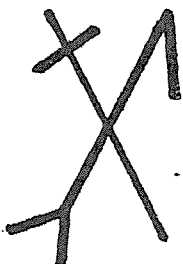
8)

9)

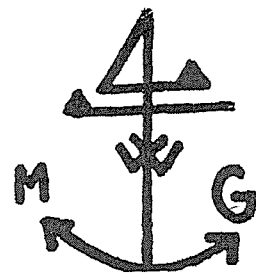
10)

11)

12)

plnila v jistém smyslu funkci dnešní ochranné známky a určovala odpovědnost toho kterého mistra za kvalitu výrobku. Z těchto důvodů je v různých cechovních řádech zakotvena povinnost mistra označovat své výrobky. Ovšem při označování výrobků se používala i obecná znamení apod.

Výlučné postavení měla merka ve znacích a značkách kamenických mistrů, neboť se velmi dobře dala vytesat do kamene. Merky užívali jak tovaryši, tak mistři. Mistrovská značka od tovaryšské se lišila tím, že byla položena do štítu. Merek se u kameníků používalo i k označení jednotlivých kvádrů, aby se daly později sestavit. Při užívání merek u kameníků se postupem času vytvořila přísná pravidla. Každá huť měla svůj geometrický obrazec, z jehož částí byly tvořeny merky mistrů a tovaryšů. Pravidla tvoření merek byla utajována a měla i magický význam. O magickém významu merek víme nejméně, neboť souvisel s dobovými pověrami. Samotné merky nám o této své funkci nevypovídají. Jen u málokteré známe její význam, jako u muří nohy, která nositele ochraňovala před zlými kouzly, nebo kotvy, která nositeli přinášela štěstí.

Jak již bylo řečeno, můžeme v heraldice sledovat proces heraldizování merek. Na našem území zasáhl tento proces pouze měšťanskou heraldiku.

13]

Měšťanské znaky u nás vznikají kolem poloviny 13. století. Bezprostřední příčina, která k tomuto vedla, není zatím zcela objasněna, avšak jistě ke vzniku měšťanských znaků přispěly změny v sociální struktuře ve feudální společnosti, kdy roste ekonomický význam měst a též praktická potřeba měšťanů pečeti listiny.

již na nejstarších pečetích měšťanů nalezneme znaky s merkami. To znamená, že měšťan svoji merku, která zastupovala jeho jméno, prostě položil do štítu. Proces heraldizování merek nebyl vždy tak přímočarý. Snaha měšťanů přiblížit měšťanský znak šlechtickému vedla k tomu, že i měšťané kladli do svých znaků obecná či heroltská znamení. Pak merka sloužila nositeli pro praktické potřeby a znak ho reprezentoval.

K lepší rozpoznatelnosti měšťanského znaku se však v některých případech v něm objevuje merka vedle obecného či heroltského znamení. Bauer ve své práci uvedl velmi názorný příklad, pečeť Harincera z roku 1344, na níž je štít, v němž je mluvící znamení herynk a pod nímž je merka taktéž připomínající jméno nositele vytvořená z písmene „h“. Někdy spojení merk s obecnou či heroltskou figurou pomáhalo přesněji určit nositele znaku. Obecná či heroltská figura je u všech členů rodu stálá, avšak merka je spojena jen s určitým členem rodu.

V knize Mariana Gumowského o toruňském patriciátu jsem našel velmi pěkný doklad pro tento jev u rodu Vasan (Fasan). Zakladatel rodu Gotfryd Vasan ve znaku na pečeti z roku 1397 užíval jednak svoji merku a mluvícího znamení bažanta. Jeho synové též užívali ve znaku znamení bažanta, ale každý k němu přidal svoji merku. U měšťanských rodin jsme svědky toho, že při společenském vzestupu rodiny její členové odkládají merky a ve znaku užívali obecná či heroltská znamení. Na užívání merek ve znaku měla vliv i tradice té které oblasti.

Rostislav Nový rozlišuje podle obrazové tematiky měšťanských znaků okruh chebský, kde ve znacích převládají heroltská záměna, a okruh brněnský, kde naopak převahu vykazují obecná znamení. Zatím nebyla řešena otázka, zda existují rozdíly též v užívání merek v obou okruzích.

Dosavadní bádání nedává ještě odpověď na tuto otázku. Pokusím se o dvě v podstatě náhodné sondy. Na deskách brněnského soukenického cechu z roku 1435 se zachovalo 43 měšťanských znaků. Roztřídíme-li heraldické figury, zjišťujeme, že ani jeden znak nenese heroltské znamení. V 32 znacích nacházíme obecná znamení. Tři znaky nesou znamení kříže v různých podobách. Pouze šest znaků obsahuje značky. Z toho tři jsou monogramatického charakteru a tři merky. Jen dva znaky se pro svoji nesrozumitelnost nepodařilo zařadit do žádné skupiny znaku.

Při výzdobě graduálů (sign. S 1, S 2) a olomouckého misálu (sign. S 17), které jako součást tzv. jakubské knihovny jsou uloženy v Archivu města Brna, bylo použito 11 znaků měšťanských donátorů. Čistá heroltská znamení nejsou v žádném znaku. Obecných znamení, někdy v kombinaci s heroltským znamením, je osm. Tři znaky nesou merky.

Podíl merek ve znacích, který v prvním případě činí 7 % a v druhém 27 %, opravňuje k domněnce, že merky v brněnském okruhu nebyly často užívány. Jistě mnoho překvapujících poznatků by přineslo sledování podílů merek ve znacích v jednotlivých historických obdobích.

Jestliže podléhal změnám obyčej užívání merek ve znacích, v průběhu času se měnil i jejich vzhled. Ve 14. a 15. století jsou merky jednoduché vytvořené pouze z lomených či zkřížených čar a příček. Od 16. století můžeme v merkách sledovat větší podíl písmen, což jistě souviselo s lepší znalostí písma mezi obyvatelstvem. Merka v tomto období se pravidelně skládá

z vlastní merky a monogramu nositele. Často je merka doprovázena obecnými znameními, jako hvězdami, růžemi či stíhacími. V 18. století nabývá významu v merce monogram. Nejprve jsou písmena sestavována do charakteristických značek, které jsou užívány ve štítě s helmou a klenotem. Později jsou tyto monogramy neosobní, užívané pouze v pečtním poli.

Na počátku 19. století tvoření merk zániká, i když jejich užívání ve znacích starých měšťanských rodů nezmizelo. Znaky obsahující merky se dají nejen dobře nakreslit, ale i dobře blasonovat. Bohužel, v mnoha archívních inventářích či katalogích a též v různých historických či vlastivědných pracích je pouze uvedeno, že znak obsahuje kamenickou značku nebo domovní znamení.

Při blasonování merk je nutné vycházet jednak z heraldických pojmů, jako muří noha, berličkový kříž, skobový kříž či skoba, a jednak využívat při blasonu podobnosti merk s různými písmeny a čísly. K tomu bude třeba vypracovat nomenklaturu jednotlivých částí písmen. Tento postup není nijak neobvyklý a je už delší dobu používán v polské heraldice.

Soustavné sbírání merk a jejich srovnávání nám může rozšířit okruh poznatků z oblasti měšťanské či občanské heraldiky. Má však i praktický dopad, neboť může napomoci k identifikaci stavebních památek, uměleckých předmětů, což jistě zvýší prestiž heraldiky mezi ostatními pomocnými vědami historickými. A k tomu by měl tento článek alespoň nastíněním okruhu problémů přispět.

Literatura

- Back: Steinmetzzeichen, Altenburg 1861.
 Bauer, K. F.: Das Bürgerwappen. Frankfurt a. M. 1935.
 Cetwiński, M.: Rycerstwo śląskie do końca XII w., Wrocław 1980.
 Dračuk, V. S.: Rasskazyvajat geraldika. Moskva 1977.
 Dřímál, J.: Desky brněnského cechu soukenického z roku 1435. Brno (1948).
 Flodrová, M. — Samek, B.: Cín ve sbírkách Muzea města Brna. Brno 1970.
 Frank, A. M.: Hausmarken und Hauszeichen. St. Pölten 1944.
 Gavrilenko, V. A.: Ukrajinskaja sfragistika. Kijev 1977.
 Grolich, V.: Privilegium soukenického cechu v Lomnici. In: Vlastivědná ročenka 1980. OAr Blansko, Blansko 1980.
 Gumowski, M.: Herbarz patrycjatu toruńskiego. Toruń 1970.
 Gumowski, M.: Pieczęcie książąt litewskich. Wilno 1931.
 Hermann, H.: Genealogie und Heraldik bürgerlicher Familien Österreich — Ungarn. Wien, díl I 1899, díl II 1902.

Homeyer: Die Haus- und Hofmarken 1890.

Katalog výstavy k dějinám města Brna.

Král, A. B.: Brněnští cínaři (jejich seznam a značky). In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XVIII/1.

Král, A. B.: O významu cínařských značek (separát).

Lůžek, B.: Stavitelé chrámu sv. Mikuláše v Lounech. Louny 1966.

Nový, R.: Počátky znaků českých měst. In: Sborník archivních prací, roč. XXVI, 2/1976.

Palivec, V.: Heraldická symbolika. Praha 1978.

Palivec, V.: Minimum pro rodopisce a heraldiky. Praha 1970.

Rziha: Studien über Steinmetzzeichen. Wien 1883.

Schellenberg, A.: Schlesisches Wappenbuch. Band I, II. Görlitz 1938.

Stará, D.: Konvářské značky pražských mistrů. Roztoky u Prahy 1974.

Starykoń — Kasprzycki, S. J. a kol.: Polska encyklopedia szlachecka. Warszawa 1935.

Vadboľskij, M. N.: Symbolika gruzínských praporů. Vexikologie č. 22.

v. Volborth, A.: Heraldik aus aller Welt in Farben. Berlin 1972.

Seznam vyobrazení

1. Základní tvar merky u ruských Rurikovců (převzato z Dračukovy knihy).
2. Osobní merka knížete z rodu Rurikovců, odvozená ze základního tvaru (převzato z Dračukovy knihy).
3. Ukázka merky v polském šlechtickém znaku, zde zvaná Brzuska (převzato z knihy Polska encyklopedie szlachecka, díl III).
4. Ukázka merk příbuzných osob, zde u toruňského patricijského rodu Vasan. První merka patří Gotfrydu Vasanovi, ostatní jeho synům (převzato z Gumowského knihy o toruňském patriciátu).
- 5.—8. Ukázky měšťanských merk z 14. a 15. století. Merka č. 5 patří Otovi Plučlipovi (zvaný též z Jindřichova Hradce), měšťanu ve Znojmě (SOA Brno, G 125, sig. S 136). Merka č. 6, která je na pečeti z roku 1456, patří Vavřinci Řemenářovi, měšťanu v Olomouci (převzato z Pilnáčkovy knihy Staromoravští rodové). Merka č. 7 a č. 8, které jsou vymalovány na Deskách brněnského soukenického cechu z roku 1435 (SOA).
9. Ukázky kamenických merk, zde merky stavitelů chrámu sv. Mikuláše v Lounech (převzato z Lůžkovy knihy).
- 10.—12. Ukázky vývoje vzhledu merk od 15. až do 18. století. Merka č. 10 zlatá v modrém štítě, která je z roku 1490, patří Jakubu Sankristánovi (AM Brno, SK, S 17). Merka č. 11, která je z roku 1581, patří Wolfu Naglovi (na kůru v kostele sv. Jakuba v Brně). Merka č. 12, která je na pečeti ze dne 24. 7. 1795, patří Valentinovi Matouši Gerstbaumovi (Archív města Brna, PMB, sign. 838).
13. Merka č. 4—8, 10—12 jsou ve štítech.
13. Ukázka merky v měšťanském znaku, zde znak Františka Jakuba Pachnera z pečeti ze dne 2. 5. 1795 (AM Brno, PMB, sign. 824).

FRANTIŠEK CHOCHOLATÝ

Pečetě a znak opavských Přemyslovců

V roce 1318 král Jan Lucemburský udělil lénem území Opavska knížeti Mikuláši II., synovi Mikuláše I., který byl potomkem krále Přemysla Otakara II. Mikuláš I. držel statky na Opavsku již za vlády svého otce a po tragedii na Moravském poli a svém návratu ze zajetí v Uhrách byl v držení tohoto zboží, po vstupu na Opav-

sko roku 1281 a počátečních sporech, uveden smlouvou z roku 1286 králem Václavem II. Po roce 1294 je faktickým místokrálem na získané části polského království až do porážky Přemyslovců roku 1305 s označením starosta krakovský a „capitans regni Polonie“. Druhý návrat na Opavsko byl obdobně složitý jako první a kon-

či nakonec jeho vyhnáním ze země roku 1308.

Opavští Přemyslovci jako příslušníci nelegitimní odnože královského rodu Přemyslovců měli ve znaku polcený štít, pravé pole stříbrné, levé červené, helm s týmiž pokryvadly a v klenotu dva bývolí rohy, pravý stříbrný, levý červený. Znak vycházel ze zemských barev a byl vyjádřením vůle krále Přemysla Otakara II. zajistit svému prvorozenému synu Mikuláši I., byt nemanželskému, postavení hodné syna krále českého. Na jezdecké pečeti Mikuláše I. z roku 1281 vidíme rytíře ve zbroji na koni vpravo klusajícím, na levém rameni nesoucího polcený štít, a v pravé ruce drží kopí s praporcem děleným na dvě pole. Helm rytíře je zdoben vějířem z deseti per. V sekretu pečeti je pak helm. Spojení zemského praporce s polceným štítem symbolizuje původ rodového erbu¹⁾ (obr. 1). Také ne-

Obr. 1

legitimní syn krále Václava II. Jan Volek měl na své pečeti polcený štít s dorůstajícím půlměsícem, pravé pole štítu je šrafováno a levé čisté.²⁾ V barvách pak tento erb měl pravé pole červené, levé stříbrné a půlměsíc zlatý. Polcený štít v zemských barvách, byt různého postavení barev, se tak stává znakem nelegitimních potomků slavného rodu Přemyslovců.

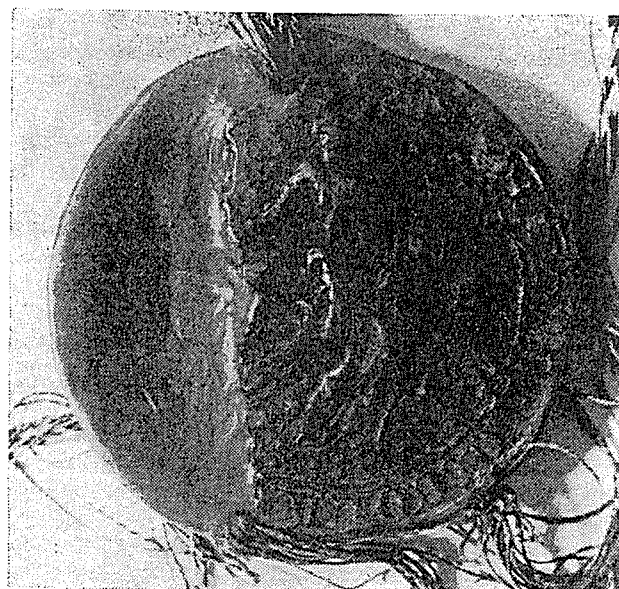
Vraťme se však k roku 1318, kdy na listině z 3. července 1318, potvrzující privilegia stavům knížectví Opavského, vidíme zavěšenou jezdeckou pečeť knížete Mikuláše II. Svědkem této listiny je král Jan Lucemburský, jenž zde zavěsil oboustrannou královskou pečeť.

MIKULÁŠ II., nar. 1288, + 8. 12. 1365, vládl na Opavsku 1318—1365 a Ratibořsku 1337—1365

Kulatá pečeť je dosti poškozená, v pečetním poli rytíř ve zbroji sedící na koni vlevo cválajícím, v pravici drží tasený meč, v levici pak štít polcený, na helm jezdece dva bývolí rohy. Pole je zdobeno ornamenty pnoucích se květů. Opis je sevřen do perlovců rámovaných jednoduchými linkami, do mezikruží zasahuje kůň oběma páry kopyt.

+ S/IG/ILLVM.NICOLAI/DVCIS OPAVIE/ 3) (obr. 2)

Na listině z 28. května 1322 nastaly na jezdecké pečeti změny. Kropáč koně je zdoben štítky s polceným polem, v levé půli šrafovaným. Zřetelné štítky vidíme

Obr. 2

na krku a bedrech koně, další tři méně zřetelné před sedlem jezdce, na přední a zadní části kropáče.

K této pečeti náleží sekret. V kulatém poli sekretu je helm a po stranách helmu dvě hlavy s kadeřemi. Opis v mezikruží je nečitelný. 4)

Udělením Ratibořska, po vymření tamější větve Piastů, s nímž byl Mikuláš spojen manželstvím s Annou, dcerou knížete Přemka Ratibořského, lénem Mikuláši II. dne 14. 1. 1337 se rozšiřuje také titul knížeti. Mikuláš se nyní píše „...vévoda opavský a ratibořský“. Pečetně je toto nové postavení potvrzeno pečeti zavěšenou na červeném hedvábí na listině z 21. září 1338, na této pečeti je také nový typ sekretu a to polcený štít s helmem s bývolími rohy a v opisu čteme:

S.NICOLAI.DVCIS: OPAVIE.ET.RATIBORIE 5)

Při popisu jezdecké pečeti a sekretu vycházíme z pečeti zavěšené na listině z 2. listopadu 1362.

V pečetním poli vidíme jezdce ve zbroji na koni cválajícím vlevo, v pravici drží rytíř napřažený meč, v levici polcený štít, jehož levé pole je šrafováno. Na helm rytíře dva bývolí rohy, levý roh je šrafován. Vláječní kropáč je poset pěti polcenými štítky s levým polem šrafovaným v rozmístění jako na pečeti z roku 1322.

Opis je sevřen do perlovců rámovaných jednoduchými linkami:

SIGILLVM.NI/COLAI/ /G/RACIA. D/UCIS/ /OPPAVIA/ (viz obr. na 1. straně obálky)

Sekret:

V kulatém routovaném poli sekretu je kosmo položen polcený štít, jehož levé pole je routováno. Na štítu spočívá kbelíková přilbice s vlajími pokryvadly a dvěma bývolími rohy. Opis je sevřen do perlovců:

+ S.NICOLAI.DVCIS.OPAVIE.ET.RATIBORIE 6) (obr. 3)

Sekretu užívá někdy jako malé pečeti, jak ji vidíme zavěšenou na listině Mikulášově z 12. února 1356.

7)

VÁCLAV, nar. okolo 1290, + 1367, kanovník

Na listině z 15. března 1366 vidíme zavěšenou malou kulatou pečeť. V pečetním poli přilbice se dvěma bývolími rohy, mezi rohy pak „hlava s kadeřemi“ shodná s hlavou na rané pečeti Mikuláše. Pole je poseto osmi hvězdičkami.

Obr. 3

Opis sevřen perlovci, vnější perlovec rámován linkou:
+ S.VENCESLAI.DVCIS.OPAVIE 8)

Po smrti Mikuláše II. ujmá se vlády nad Ratibořem (30. 1. 1366) jeho syn z manželství s Annou Ratibořskou Jan. Ten po smíru s bratrem Mikulášem III. (28. 2. 1367) vládne nad díly nezletilých bratří Václava a Přemka.

JAN (HANUŠ), nar. okolo 1332, + 1381, vládí 1366—1381

Za života svého otce užíval malé pečeti s polceným štítem, na němž spočívá přilbice s bývolími rohy. V opisu pak čteme:

S.IOHIS.DVCIS.OPAVIE.ET.IN.RATEBOR 9)

Jan pak užíval obdobně iako jeho otec jezdeckou pečeť, upravenou vzhledem k prioritní vládě Janově na Ratibořsku. Z roku 1375 známe zobrazení této pečeti. Ozbrojený jezdec cválající na koni doleva má v pravici tasený meč a v levici drží štít se čtvrceným polem, na hlavě jezdece přilbice s vlnajícími pokrývadly a klenotem opavských Přemyslovců — bývolími rohy. Na klopáči koně dva štítky s neznatelnými znaky. Čtvrcený štít má v 1. a 4. poli vpravo hledící opolskou orlici a 2. a 3. pole je polcené.

Opis sevřený perlovci je jen zčásti znatelný:
sigillum.johannis 10)

Dále užíval malé pečeti, v jejímž kulatém poli byla vpravo hledící orlice (opolská), nesoucí na prsou polcený štít.

Opis je sevřen do perlovců:

S.IOHANNIS.DVCIS.OPAVIE.RATVO 11)

Jeho syn Hanuš (Jan) užíval obdobných pečeti jako on.

HANUŠ (JAN) II. zv. Ferreus, nar. okolo 1365, + 1424, vládí na Ratibořsku 1381—1424, na Krnovsku do 1384, 1422—1424 a na Bruntálsku 1381—1424.

Na listině z 20. června 1391 vidíme zavěšenou malou pečeť užívanou také jako sekret. V kulatém pečetním poli je vpravo hledící orlice nesoucí na prsou polcený štít. Mezi perlovci je sevřen opis:

s.iohis.oppavie.et.rathibirie.dvcis 12)

Mimo této malé pečeti užíval velkou pečeť jezdeckou s následovným popisem:

V kulatém pečetním poli zdobeném ornamenty proucími se květinami je obrněný jezdec sedící na koni cválající vlevo. V levici drží štít se znakem vpravo hledící orlice, v pravici drží tasený meč. Jezdec má na hlavě přilbici s vlnající pokrývkou a klenotem bývolími rohy. Jednotlivá slova legendy jsou oddělena berličkovými křížky a celý opis je od pečetního pole oddělen silnější a slabší linkou, silná linka pak zabíhá na třech místech polokruhy do místa pro opis a dělí tak legendu do tří částí.

S 'Johannis + dei + gracia + oppavie + et + rathiborie + ducis

13)

Na zadní straně této jezdecké pečeti zavěšené na listině z 18. listopadu 1408 je jako sekretu užito malé pečeti z roku 1391.

14)

V době společného udělení léna na svá knížectví a jednání s knížetem Přemkem Opavským o dědičné smlouvě mezi oběma větvemi Přemyslovců nalézáme na listině z 16. listopadu 1407 malou pečeť v červeném vosku následovného popisu.

V kulatém pečetním poli čtvrcený štít, jehož 1. a 4. pole je polcené a na 2. a 3. poli je vpravo hledící opolská orlice. V opisu sevřeném perlovci čteme:
s.iohis.ducis.opavie.et.ratb 15)

Po jeho smrti se již u jeho potomků s tímto znakem nesetkáváme na jejich pečetích. Počínaje knížetem Mikulášem se ustaluje knížecí pečeť v nové podobě, jejíž popis uvádíme. Poprvé se s touto pečetí setkáváme na listině knížat Mikuláše a Václava z 17. ledna 1430.

V kulatém pečetním poli vidíme čtyři vyvýšené polokruhy sestavené do kříže, uvnitř tohoto ohraničeného pole jsou pak čtyři štíty hroty navzájem proti sobě. Popisováno zprava doleva (ne ve smyslu heraldickém) je 1. a 4. štít polcený s levým polem vystouplým či šrafovaným, 2. a 3. štít pak nese na svém poli vpravo hledící opolskou orlici. V opisu sevřeném perlovci čteme:

sigillum.nicolai. ... ucis.oppaue.et.ratiborie

16)

Tato malá pečeť je pak užívána všemi následovnými knížaty z rodu opavských Přemyslovců vládnoucích na Ratibořsku a části Opavska s městy Krnovem a Bruntálem.

Na kresbě ze znakového souboru z roku 1464 vidíme zobrazení znaku této větve opavských Přemyslovců.

Čtvrcený štít, jehož 1. a 4. pole je stříbrnočerveně polceno, v 2. a 3. modrém poli zlatá vpravo hledící orlice. Na štítu dva helmy, první s červenostříbrnými pokrývadly má v klenotu dva bývolí rohy na konci opeřené, pravý stříbrný, levý červený. Druhý helm je se zlatou korunkou a modrozlatými pokrývadly, v klenotu pak dvě křídla, zlatá a modrá.

17)

Vraťme se však na vlastní Opavsko, kde po nabytí zletilosti knížat Václava a Přemka dochází roku 1377 k dělení Opavska na čtyři díly. Jan dostává k Ratibořsku díl s Krnovem, Bruntálem a hradem Fürstenwalde, Mikuláš III. pak Hlubčice s hradem Edelsteinem a nejmladší bratři Václav a Přemek pak Opavu s hrady Hradcem a Landekem. Poslední jmenovaný se stal zakladatelem sekundogenitury opavských Přemyslovců, neboť jeho bratr Václav umírá roku 1381 a bratr Mikuláš 9. 7. 1394. Přemkovi se tak dostalo původního území Opavska, i když musí zastavené části vyplácet až do roku 1417 a území Hlučína a Chřenovic nezískal vůbec.

Nejdříve se však seznámíme s pečeti dcery knížete Mikuláše II. Markéty, manželky Jana Jindřicha Lucemburského, markraběte moravského a matky markrabat Jošta, Prokopa a Jana Soběslava.

MARKÉTA, nar. kolem 1330, sňatek 1350, + 1363

Na listině z 25. října 1357 je zavěšen sekret o $\varnothing$ 25 mm, v pečetním poli nalézáme čtvrcený štít, v jehož 1. a 4. poli je korunovaná moravská orlice a 2. a 3. pole je polcené. Opis je vyvýšen a od pečetního pole oddělen perlovcem.

+ S.MARGARETE.MARCHIONISSE.MORAVIE 18)

Pečeť Mikuláše III. se nám nezachovala, ale známe pečeť staršího z nejmladších bratrů Václava.

VÁCLAV, nar. kolem 1362, + okolo 1381, spoluvládce 1377—1381

Na listině z 17. května 1377 je zavěšená, vedle pečeti kn. Přemka, pečeť kn. Václava.

V poli kulaté pečeti v přirozeném vosku je kbelíková přilbice s vlajíci pokrývadly. Na přilbici pak dva bůvolí rohy. V mezikruží z perlovců opis.

S.WENCESLAV.DVS.OPP 19)

S touto pečeti se pak setkáme ještě na listině z 10. května 1380.

PŘEMEK (PŘEMYSL), nar. okolo 1365, + 28. 9. 1433 vládl 1377—1433

Nejstarší známou pečeti kn. Přemka je malá pečeť zavěšená na listině z 17. 5. 1377 spolu s pečeti jeho bratra Václava a znovu pak na listině z 10. 5. 1380.

V poli kulaté pečeti v přirozeném vosku je kbelíková přilbice s vlajíci pokrývadly, na přilbici pak dva bůvolí rohy. V mezikruží je opis:

S. PRSVMKO IS DVs OPPAE 20)

S jezdeckou pečeti knížete Přemka Opavského se poprvé setkáváme na listině z 10. července 1394, v níž oznamuje úmrtí svého bratra Mikuláše III. Pečeť je zavěšená na červenobílé šňůře, stejný typ pečeti je pak popsán v inzerci listiny z 30. 7. 1403 (zde je jako sekretu použito malé pečeti z let 1377—80) a listiny z 6. listopadu 1429 (s novým typem sekretu). Při našem popisu jezdecké pečeti budeme vycházet z pečeti zavěšené na pravděpodobně poslední listině Přemkově z 26. srpna 1433.

Kulatá pečeť o $\varnothing$ 93 mm má v pečetním poli rytíře ve zbroji sedícího na koni cválajícího vlevo. Na hlavě má přilbici s vlajíci pokrývkou a bůvolími rohy. V pravici drží jezdec tasený meč, v levici pak polcený štít, jehož levé pole je šrafováno. Přední i zadní kopyta koně zasahují do legendy sevřené mezi perlovci.

SIGILLUM. PR/ZEMIS/LAI.D/EI/G/RACI/A OPPAVIE 21)
(obr. 4)

K této jezdecké pečeti užíval dvou sekretů, jeden známe z popisu a je v podstatě malou pečeti Přemkovou z let 1377—1380, druhý pak (mimo jeho popis z roku 1429) se nalézá na výše uvedené jezdecké pečeti.

Sekret č. 1:

Na listině z 31. 7. 1403 byla zavěšena pečeť se sekretem, jehož popis je zachován v inzerci této listiny listinou z 29. 7. 1407. V středu pak řečené pečeti vtlačená jiná pečeť, kulatá, v bílém vosku vtlačen bílý vosk, ve středu této pečeti se objevuje přilbice. Písmena kol dokola tvoří opis:

S.PRZEMKONIS.DUCIS OPPAVIAE 22)

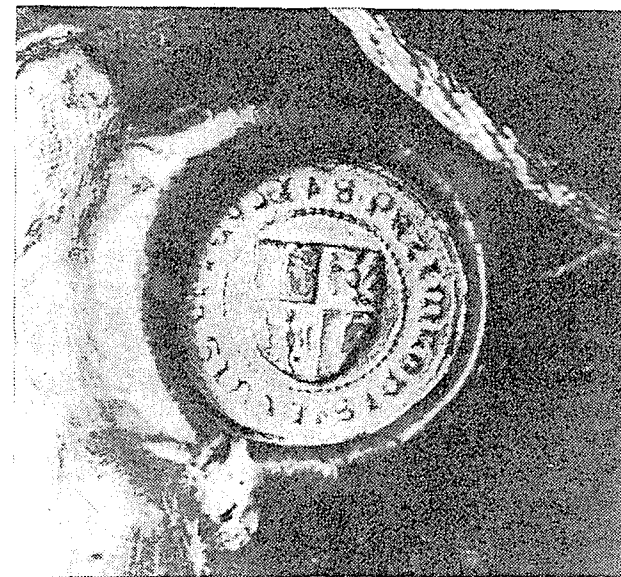
Obr. 4

Sekret č. 2:

Na listině z 6. 11. 1429 byla zavěšena jezdecká pečeť se sekretem, jehož popis je znám z inzerce v listině z 7. 2. 1436. Tým sekret se nachází na pečeti z 26. 8. 1433, jak je uvedeno výše.

Kulatá pečeť je $\varnothing$ 29 mm, má v kruhovém poli ohraničeném perlovcem čtvrcený štít dole zaoblený, jehož 1. a 4. pole je polcené tak, že pravé poloviny jsou vtlačené a levé vyvýšené. V 2. a 3. poli je vpravo hledící opolská orlice. V mezikruží z perlovců se nachází opis:

+ S.PRZIMKONIS.DUCIS.OPPAVIE 23) (obr. 5)

Obr. 5

Se znakem čtvrceného štítu nesoucího vedle polceného štítu také orlici se poprvé setkáváme na dukátu knížete Přemka raženého po roce 1419, s největší pravděpodobností v rozmezí let 1421—1428. Na líci dukátu je postava knížete, stylizačně shodná s postavou sv. Ladislava z uherských dukátů krále Zikmunda, oděného v kabátec, v pravici držícího zemskou korouhev Opavska a v levici meč obrácený hrotem dolů. V opisu čteme: + DVX.OP-AVIGE. Na rubu v perlovém kruhu je zaoblený čtvrcený štít s 1. a 4. polem polceným a na 2. a 3.

poli je opolská orlice. V opisu čteme:

+ PRSEMIŠLAUSDEI o GRACIA.

24)

Výskyt tohoto znaku je v přímé souvislosti s dědickou smlouvou mezi kn. Přemkem se syny a kn. Janem (Hanušem) Ratibořským z roku 1407 (je zde také shodnost dělení polí) a se snahami Přemkovými o spolupráci s knížaty Horního Slezska v době husitských válek: Na listině týkající se uzavření Slezského svazu ve Střelíně ze dne 14. 2. 1427 je Přemek poprvé jmenován jako slezský kníže („Wir Przemko v.got.gn. herzog und herr zu Troppau und Fürstin in der Slesie“).

Mimo již výše uvedené jezdecké pečeti užíval kníže Přemko dvou malých pečeti. Prvá, zavěšená na listině z 1. června 1429, je v podstatě vyjádřením Přemkova postavení nekompromisního ochránce České koruny proti husitům a zároveň také jeho jistých ambicí, jako potomka Přemyslovců, na markraběcí korunu v souvislosti s jednáním krále Zikmunda s Prokopem Holým v Bratislavě počátkem dubna 1429 a rozhodnutím květnového sněmu v pražském Karolinu o svěřeni správy Moravy do rukou knížete české nebo slovanské národnosti a v tomto měl podporu umírněné prohusitské moravské šlechty reprezentované jeho zetěm Janem z Kravař a Jičína a Janem Tovačovským.

25)

Kulatá pečeť o $\varnothing$ 35 mm má v kruhovém poli ohraničeném perlovcem a tenkou linkou vlevo krácejícího dvouocasého lva, jehož hlavu kryje přilbice s vlajčícími pokrývadly a klenotem — bůvolími rohy. Lev drží v tlamě zakulacený polcený štít kryjící jeho tělo. V horní části početního pole po pravé a levé straně rohů vidíme písmena P Z. V mezikruží tvořeném po vnitřní straně linkou a po vnější pak perlovcem jsou vyvýšená písmena opisu:

S PRZIMKONIS + DEI + GRACIA/A/+D/VICIS/+OPPW/IE

26) (obr. 6)

Obr. 6

Druhou malou pečeť známe z inzerce listiny z 24. 12. 1432, pečeť je popisována takto:

Pečeť kulatá z červeného vosku do vosku vtlačaná, v níž štít od shora dolů rozpůlením rozdělený, shora usazena přilba a na přilbě dva rohy vytvořené vidíme.

V opisu čteme:

+ S.PRZEMKONIS DEI GRATIA DUCIS OPPAVIAE 27)

Tato pečeť je pak přejata jeho syny.

Po smrti knížete Přemka jeho synové zprvu drželi podle přání vyjádřeného v jeho závěti z 18. 9. 1433 zemi nedílně. Protože však kníže Mikuláš IV. žádal oddělení území, došlo k dělení Opavska na čtyři díly smlouvou z 2. 2. 1434 a Mikuláš dostal území s Hlubčicemi, Cukmantlem a hradem Edelštejnem, zbylou část nadále spravovali bratři Václav, Vilém a Arnošt nedílně. Po smrti Mikulášově přešel jeho díl do rukou nejstaršího z bratří Václava, který sídlil na Hradci a tím k oddělení od dílu Opavska, který byl v držení knížat Arnošta a Viléma, sídlících na Vikštejně.

Než přejdeme k pečetím jednotlivých knížat, podívejme se na stav pečeti dcer knížete Přemka. Ze zachovaných listin víme jen o pečeti kněžny Jitky (Guty) na listině z 30. 3. 1441. Na této listině byla pečeť přilepená přímo na list a krytá přelepem. V současné době je pečeť rozdrčená a prakticky pro nás nečitelná.

28)

Rovněž pečeť knížete Mikuláše IV. se nám nezachovala.

VÁCLAV, nar. 1397, + mezi 1445 — 1446, vládl 1433 — 1445/6

Na listině z 23. dubna 1435 vidíme zavěšenou pečeť z červeného vosku. Kulatá pečeť je vtisknuta do větší z vosku přirozené barvy. V početním poli o čtyřech polokruzích spojených mezi sebou krátkou lomící se linkou ve tvaru trojúhelníka nacházíme kosmo položený štít. Štít je polcen a jeho levá polovina je šrafována. Na štítu končí přilbice s vlajčícími pokrývadly, v klenotu dva bůvolí rohy. Opis se nachází v prostoru mezi vnější linkou pečeti a vyvýšenými polokruhy početního pole.

SIGILLUM WENCESLAI DUCIS OPPAVIE 29) (obr. 7)

Tato pečeť je zavěšena také na listině z 5. 7. 1437, jak vysvítá z inzerce této listiny z 30. 12. 1438. V nezměněném tvaru užívá této pečeti také jeho syn Hanuš, kníže opavský a hlubčický a pán na Fulneku při pečetění listiny z 14. 7. 1448. Snad obdobné pečeti užívá také druhý syn Václavův Jan zvaný Pius, kníže opavský

Obr. 7

a hlubčický (nar. okolo r. 1425, + okolo r. 1485), avšak není mi znám ani odlitek jeho pečeti. Na listině z 21. 5. 1464 uložené v SOA Opava je sice nalepena pečeť z červeného vosku pod přelepem, ale je natolik podržena, že je pro nás nečitelnou.

HANUŠ, nar. před 1425, + před 2. 7. 1454, 1447 kníže opavský a hlubčický, 1448 pán na Fulneku

V pečetním poli, v červeném vosku, o čtyřech polokruzích spojených mezi sebou krátkou lomící se linkou ve tvaru trojúhelníku, nacházíme kosmo položený štít. Štít je polcen, levá polovina je šrafována. Na štítu je kolčí přilbice s vlajíci pokrývadly a v klenotu s bůvolími rohy. Opis v prostoru mezi vnější linkou a vyvýšenými polokruhy pole:

SIGILLUM DVCIS IOHANNIS OPPAVIENSIS 30) (obr. 8)

VILÉM, nar. okolo 1410, + 15. 8. 1452, vládl 1433—1452, v Minsterbersku 1443—1452

S první pečetí knížete Viléma se setkáváme na listině z 20. 1. 1436, bohužel tato je již torzem. Můžeme popsat

Obr. 8

její zobrazení podle pečetí na jiných listinách. Tato malá pečeť z červeného vosku je vtisknuta do vosku přirozené barvy, uprostřed pole je zaoblený čtvercý štít, jehož pravé horní a levé dolní pole je polcené, v pravém dolním a levém horním je orlice. V opise čteme:

S.WILHELMIDVCIS.OPPAVIE

Tatáž pečeť, ale již zachovaná, je zavěšena na listině z 10. ledna 1437 a vidíme na ní, že polcené pole je ve své levé polovině šrafováno, orlice hledí vpravo a je stylisticky lépe provedena než obdobná pečeť knížete Přemka. V 1. a 4. poli je vpravo hledící orlice, 2. a 3. pole je polceno. Opis je v mezikruží tvořeném ve vnitřním kruhu linkou, ve vnějším linkou a perlovcem:

S.WILHELMIDVCIS.OPPAVIE

31)

(obr. 9)

Upravenou malou pečeť měl kníže Vilém zavěšenou na listině z 25. 7. 1449, jak vysvítá z inzerce této listiny.

Ve středu popisované pečetě je štít dělený ve čtyři části, v levé části dole orel a v pravé nahoře orel, obě zbylé části jsou děleny. Shora na štítu přilbice a na přilbici dva rohy. Opis v mezikruží:

S.WILHELMID.E.OPPAVIA.ET.MUNSTERBERG 32)

Tato malá pečeť je vyjádřením nově nabyté držby Minsterberska. Kníže Vilém užíval mimo to jezdeckou pečeť, kterou vidíme zavěšenou na listině dané v Opavě 23. 4. 1452.

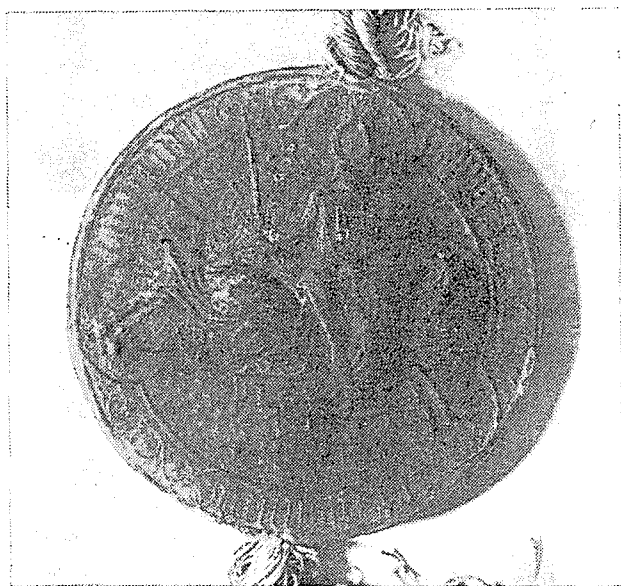
Velká kulatá pečeť je vtlačena do vosku přirozené barvy a má v kruhovém poli, přerušném na třech místech polokruhy, rytíře na koni cválajícím vlevo, na kropáči koně vidíme tři erbovní znaky polceného štítu. Rytíř má kolčí přilbici s vlajíci pokrývkou a klenotem dvou bůvolích rohů, v pravici drží tasený meč a v levici čtvercý štít. 1. a 4. pole je polceno, v 2. a 3.

Obr. 9

poli vpravo hledící orlice. Kopyta koně a klenot zasahují do polí tří půlkruhů zdobených ve vnitřní části kolečky. Opis je v mezikruží tvořeném z linek a je přerušen polokruhy, za slovy DOMINI a OPPAWIE jsou květinové ornamenty:

S.WILHELMIDVCIS.ET.DOMINI.OPPAVIE 33)a obr. 10

Obr. 10

Na zadní straně pečetě je sekret mající v kruhovém poli kosmo položený polcený štít, na štítu je posazena kolčí přilbice s pokrývadly a klenotem, dvěma bůvolími rohy, které zasahují do textu opisu.

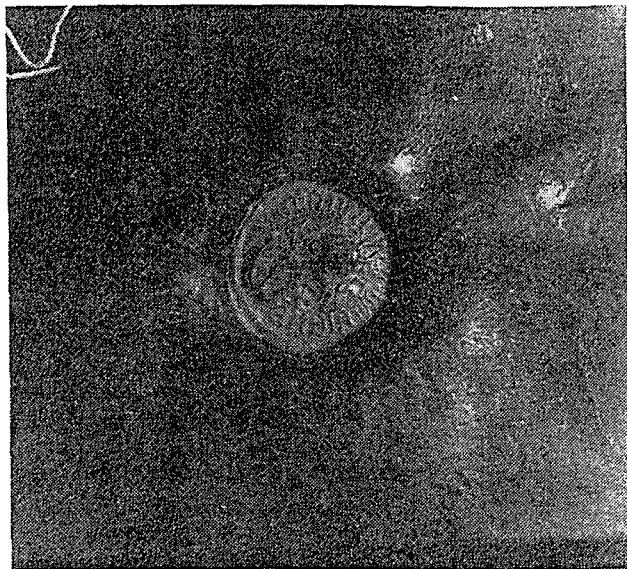
S.WILHELMIDVCIS.OPPAVIE

33)b obr. 11

Kníže Arnošt vládnoucí po smrti Vilémově také na jeho dílu a po určité době také na Minsterbersku užíval znakové pečeť shodné s pečetí jeho bratra Václava.

ARNOŠT, nar. okolo 1415, + 1460 — 1464, vládl na Opavsku 1433—1457, v Minsterbersku 1452—1456

Na listině z 20. 1. 1436 vidíme vedle pečetě kn. Viléma zavěšenou pečeť knížete Arnošta. Malá pečeť barvy červené je vtisknuta do vosku přirozené barvy, uprostřed pole je plocha ohraničená čtyřmi polokruhy postavenými do tvaru kříže. Uprostřed tohoto pole je kosmo položený zaoblený polcený štít s levým polem

Obr. 11

šrafovaným. Na štítu je posazena kolčí přilbice s pokryvadly a klenotem, dvěma bůvolími rohy.

Špatně čitelná legenda je umístěna v pravé a levé polovině mezikruží

S. ARNESTI DUCIS OPPAVIE 34)

Tutéž malou pečeť vidíme zavěšenou na listině z 5. 7. 1437 a je popsána v inzerci na listinu z 1. 4. 1455, kde se Arnošt tituluje „z boží milosti kníže opavský a minsterberský.“ V příloze Kopetzského „Geschichte und Genealogie der Přemyslidischen Herzoge von Troppau“ je popsána pečeť červené barvy s polceným štítem s přilbicí, ale s poněkud pozměněnou legendou: sigillum ducis Arnesti Oppawie [příl. IX., list dán v Opavě 13. 8. 1453].

Obr. 12

Kníže Arnošt zastavil roku 1456 dva díly Opavska patřící jemu a třem synovcům a případně také jeho bratru Přemkovi v částce 28 000 zlatých knížeti Bolkovi Opolskému, který se již 27. 6. 1457 podle tohoto zboží tituluje. Stal se tak likvidátorem rodového majetku a vlády Přemyslovců na Opavsku. Na zbylém díle vládli kníže Jan Pius, který však díl Opavy prodal roku 1464 králi Jiřímu a před tím zastavil a tím pozbyl Fulnecko,

sám pak vládl až do své smrti (+ okolo r. 1485 bezdětný) na Hlubčicku.

FRAMENY A LITERATURA:

1. Slezské muzeum, Opava (SM), Sběrka odlitků pečeti, č. 338.
2. SOA Brno: pečeť Jana Volka, probošta vyšehradského a kancléře krále z 31. 8. 1325, pečeť Jana Volka, biskupa olomouckého z 1. 8. 1340.
3. SOA Opava, Slezský stav. archiv, inv. č. 1, sign. A 1.1.
4. Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, 1, vyd. J. Šebánek, Brno 1932 (Šebánek), s. 94, č. 489.
5. Codex diplomaticus Silesiae, díl II, Vratislav 1859 (CDS II) s. 137, č. XXXI.
6. SOA Opava, ŘKL, inv. č. 6, sign. A 5. taktéž Šebánek, s. 153, č. 766 (k 23. 4. 1357), s. 157, č. 785 (k 11. 1. 1359) a s. 159, č. 794 (k 13. 3. 1362).
7. CDS II, s. 156, č. XLIX.
8. SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 1140.
9. CDS II, s. 163, č. LV.
10. Gumowski, M.: Pieczęcie śląskie do końca XIV. wieku, in Historia Śląska od najdawniejszych czasów do końca 1400, Kraków 1936.
11. CDS II, s. 173, č. LXVI; SM Opava, Sběrka odlit. pečeti č. 803.
12. CDS II, s. 41, č. XLVI.
13. CDS II, s. 52, č. LI. SM Opava, Sběrka odlitků pečeti č. 1406.
14. CDS II, s. 52, č. LI.
15. CDS II, s. 51, č. L. SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 1405.
16. CDS II, s. 56, č. LV, pečeť Mikuláše Op. a Rat. z 25. 4. 1437 — SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 832.
17. Des Conrad Grunenberg Ritters und Bürgers zu Constanz Wappenbuch. In Farbenbuch herausgegeben von Dr. R. Graff S. Acantara u. Ad. M. Hildebrandt, Frankfurt a M.
18. Chocholatý, F.: Genealogie opavských Přemyslovců 1255 až 1525 in. Listy GHS, září 1978, Praha.
19. Šebánek, s. 180, č. 889. SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 806.
20. Šebánek, s. 180, č. 889. SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 807
21. Kopetzky, F.: Regesten zur Geschichte des Herzogtums Troppau, (Kop.), Archiv für österreichische Geschichte XLIV, Wien 1871, č. 410. Šigut, Fr.: Opavský listinář, díl II, s. 8; díl III, s. 56. SOA Opava, ŘKL, inv. č. 18, sign. E 7.
22. Šigut, Fr.: s. 8.
23. SOA Opava, ŘKL, inv. č. 18, sign. E 7.
24. Národní muzeum Praha, Numism. sbírka, zlatý dukát Ø 21 mm, váha 3,497 g. NM Př. 1932 č. 32/č. 14.
25. Chocholatý, F.: Pečeť kníže Přemka Opavského z roku 1429 — symbol ochrany České koruny proti viklefistům a husitům, předneseno na setkání heraldiků a genealogů, Ostrava 18.—19. 10. 1980.
26. Šebánek, s. 265, č. 1265. SOA Opava, ŘKL inv. č. 17, sig. E 6.
27. Šigut, díl III, č. 44, díl IV, č. 69.
28. SOA Opava, Slez. stav. archiv, AS 16, sig. A XV 5.
29. OA Opava, Archiv města Opavy, sib. VI/6. na list: Nos Wenczeslaus, Dei gratia dux et dominus Oppavie et Lupschitz.. — viz Šigut III, č. 49, 62.
30. Kopetzky, F.: Zur Geschichte und Genealogie der Přemyslidischen Herzoge von Troppau, Archiv für öster. Geschichte, Wien 1869, příloha VII (str. 103). SM Opava, Sběrka odlitků pečeti, č. 926, k listině Jana Piuse z 21. 5. 1464 — SOA Opava, AS 34, sign. A XV 10.
31. OA Opava, Archiv města Opavy, sign. VII/1 — poškozená pečeť. SOA Opava, Archiv města Opavy, sign. VII/3 — 10. 1. 1437.
32. Šigut, díl IV, č. 79, 96.
33. OA Opava, Archiv města Opavy, sign. IX/3.
34. OA Opava, Archiv města Opavy, sign. VII/1, VII/3. Šigut, IV, č. 92.

Náhrobek Jiříka Sedlnického z Choltic

August Sedláček v knize „Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanů“, ve které uvádí a vysvětluje celou řadu nejrůznějších vývodů, popisuje stručně rovněž náhrobek Jiříka Sedlnického z Choltic, zemřelého v roce 1568, umístěný v bývalém slezsko-ostravském kostele. Sedláček píše toto: „V Polské Ostravě byl čtyrkoutní vývod na náhrobku Jiříka Sedlnického z Choltic (17. prosince 1568), totiž štítový a na nich tři krky Širockých, tři věže Pogrelův (bezpochyby z Vysoké), svěřček Kunčických a zavinutá střela Sedlnických. Příbuzenství tohoto nelze se dopátrat.“

Skutečně vývod s těmito čtyřmi znaky smysl nedává. Jak k tomu mohlo dojít? Okamžitá odpověď není snadná tím spíše, že náhrobek už dávno neexistuje. Při tom je nutné předpokládat, že na náhrobku byly znaky správné. To spolu se znalostí genealogie Sedlnických z této doby může pomoci při řešení problému.

O Jiřím Sedlnickém, majiteli slezsko-ostravského panství v letech 1551 až 1568, je známo, že jeho otcem byl Jan Sedlnický z Choltic na Vratimově, zakladatel slezsko-ostravské linie Sedlnických, a matkou Markéta Osinská z Žitné na Heřmanicích. Dědem z otcovy strany byl Jiří Václav Sedlnický z Choltic. Babičkou z otcovy strany byla jeho manželka Kateřina Kladerubská ze Svrčova. Třetí generací z matčiny strany byli Matyáš¹⁾ Osinský z Žitné na Heřmanicích jako děd a neznámá Širocká ze Široké jako babička.

V této třetí generaci nám vycházejí vývodové znaky jednotlivých rodů takto: první vlastní, Sedlnických „zavinutá střela“, druhý znak Osinských z Žitné, třetí „svěřček“ Kladerubských a čtvrtý znak se třemi ptačími krky Širockých.

Bude správné se s jednotlivými znaky obeznámit podrobněji. První znak Sedlnických, tak zvaná „zavinutá střela“ či také „odřívous“, patří mezi nejznámější znaková znamení ve středoevropské heraldice. Toto znamení nosilo na štítě téměř 100 rodů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Polsku i jiných zemích. Sedlničtí byli větví mohutného rodu Benešoviců a sídlili původně v Cholticích na Pardubicku. Bližší podrobnosti o jejich původu nejsou známy. Sedlničtí se psali od doby, kdy nabyli panství sedlnické na Novojičínsku. V jejich znaku byla zmíněná stříbrná zavinutá střela na červeném štítě. Jako klenot vyrůstala z korunované přílby paví kyta prostřelená stejnou střelou jako na štítě. Přikryvadla byla červená a stříbrná. Druhý znak náležel Jiříkově matce Markétě Osinské z Žitné a jejímu otci Matyášovi Osinskému na Heřmanicích. Osinští patřili do velkého slezského rodu Rašiců původem z Ratibořska. Znakem všech Rašiců byly dvě stříbrné hradní věže s cimbuřím na červeném štítě. Tyto dvě věže bývaly často spojovány zdi. Tak je tomu i u znaku Osinských. Klenotem byl stejný hrádek jako na štítě, postavený na přílbu. Přikryvadla byla červená a stříbrná. V polské heraldice se znak Rašiců nazývá Reczyca nebo Reszyca. Třetí znak „svěřček“ Kladerubských patřil babičce Jiříkově z otcovy strany. Kladerubští podobně jako Kunčičtí byli příslušníky starého rodu Svěrců, žijících ve Slezsku i na Moravě. Kateřina Kladerubská ze Svrčova pocházela z Kladerub na kelčském

panství. Svrčov byl hrad nedaleko u Hranic. Kunčičtí sídlili na blízkých Kunčicích rovněž na kelčském panství. Obě rodiny byly příbuzné a měly stejný znak. Byl to výše zmíněný svěřček a jeho název pochází z polského pojmenování válečného vrhacího náradí, česky zvaného svrže. Svrže byly železné předměty, zahnuté, na všech stranách ostře nabroušené s ostrými hroty. Byly vrhány v boji hlavně před jízdu, aby zraňovaly nohy koní. Jako znamení na štítě mělo různou podobu. Nejčastěji mělo podobu písmene N nebo U. Stříbrné znamení původně vyplňovalo celý červený štít. Později byl štít červeně a stříbrně napůl dělen a znamení bylo v horní polovině. Tak tomu bylo u znaku Kunčických i Kladerubských. Jako klenot byla na turnajské přílbě tři pštrosí pera, červené — stříbrné — červené, přikryvadla rovněž červená a stříbrná. Čtvrtý znak Širockých ze Široké, rovněž odněkud ze Slezska, náležel babičce Jiříkově z matčiny strany neznámého jména. Její znak s třemi ptačími krky v ošatce je zajímavý i tím, že na rozdíl od ostatních znaků se vyskytuje v naší heraldice pouze jednou. O jaké ptačí krky jde, už nezjistíme. Paprocký je nazývá labutími. Jeho „Zrcadlo“ vyobrazuje na štítě tři krky bez ošatky. Sedláček v Českomoravské heraldice II je popisuje jako tři kechní krky se zlatým pyskem ve zlaté ošatce. Znak je rovněž barevně vymalován v erbovníku Václava staršího Sedlnického. Štít je červený, krky a hlavy s chocholkou bílé, zobáky černé, ošatka pletená z proutí, hnědá. Jako klenot vyrůstá z točenice na turnajské přílbě jeden ptačí krk.

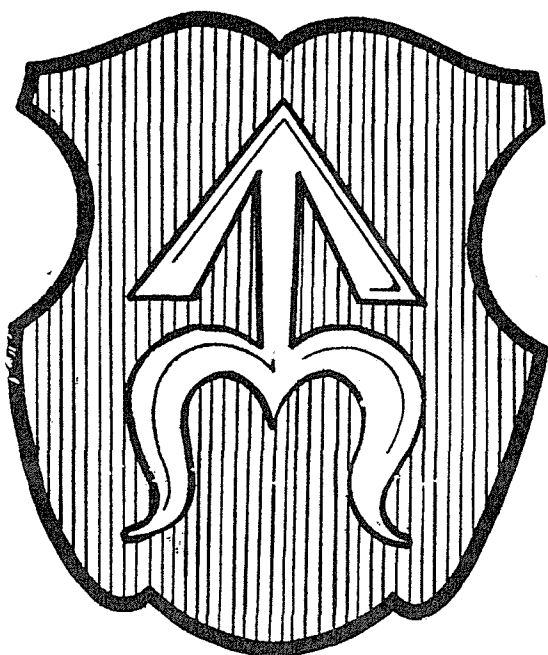
Při porovnávání znaků uvedených K. Sedláčkem se znaky, které vycházejí z výše uvedených genealogických vztahů, se ukazuje, že tři jsou pokud jde o podobu shodné a jeden se liší počtem věží. Ve skutečnosti zcela shodné jsou pouze dva. Znak se svěřčkem, který Sedláček určil Kunčickým, nepatří tomuto rodu, ale Kladerubským, kteří měli stejný znak. A pokud jde o oba znaky s věžemi, jde pravděpodobně o přehlédnutí. Je zcela snadné jednu věž přidat nebo ubrat a tak místo Osinských udělat Pogorely z Vysoké.

Zde je třeba konečně prozradit, že ten, kdo se první přehlédl, nebyl Sedláček, ale Paprocký. Sedláček však popis vývodu od Paprockého převzal, a to i s chybami. Kdo zná Paprockého „Zrcadlo“ s tisíci údaji, ani se příliš nediví, že se občas spletl. Byly to stovky náhrobků, které prohlížel. V polsko-ostravském kostele jich viděl deset. Pravděpodobně nekonzultoval všechny znaky na náhrobech s příbuznými nebožtíky a určoval je sám.²⁾ U Sedláčka je však zajímavé, jak nekriticky přistoupil k údajům Paprockého a tím si zahradil cestu ke správnému řešení vývodu.³⁾

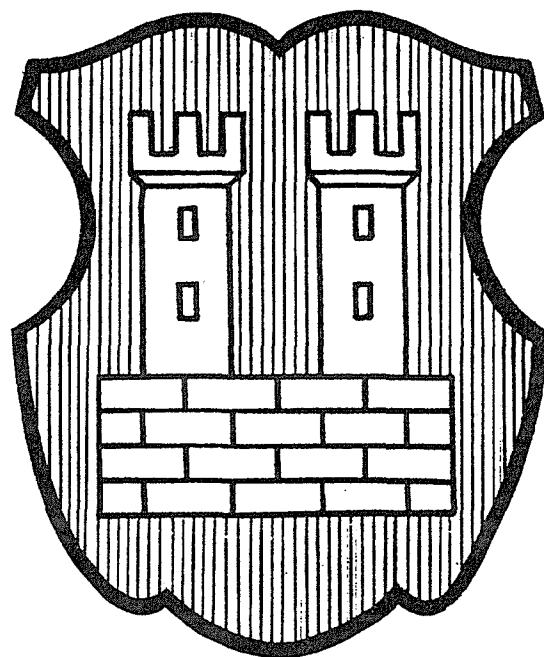
POZNÁMKY:

- 1) Někdy bývá uváděn jako otec Markéty Petr Osinský.
- 2) Náhrobek Jiřího Sedlnického popisuje Bartoloměj Paprocký ve svém „Zrcadle slavného markrabství moravského“ takto: „V Polské Ostravě pochován jest pan Jiřík Sedlnický z Choltic, kterýž umřel Léta Páně 1568 v pátek před svatým Tomášem, jakž o tom kámen hrobový vysvědčuje, na něm čtyři erbové vytesání jsou: první tři krky labutí, toho

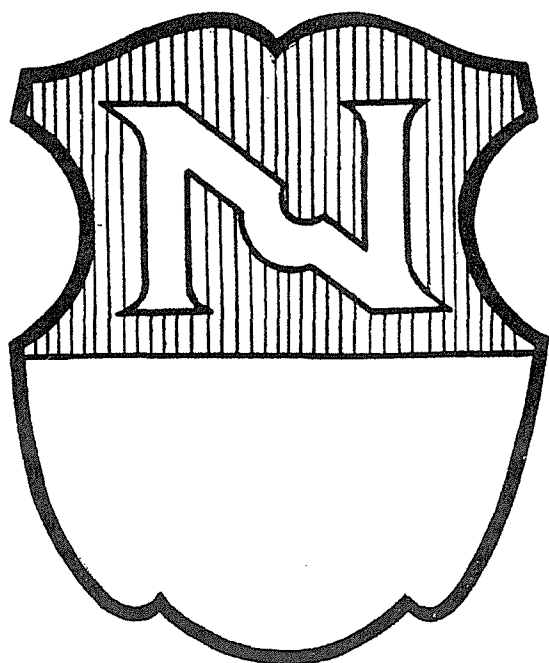
Náhrobek Jiříka Sedlnického z Choltic

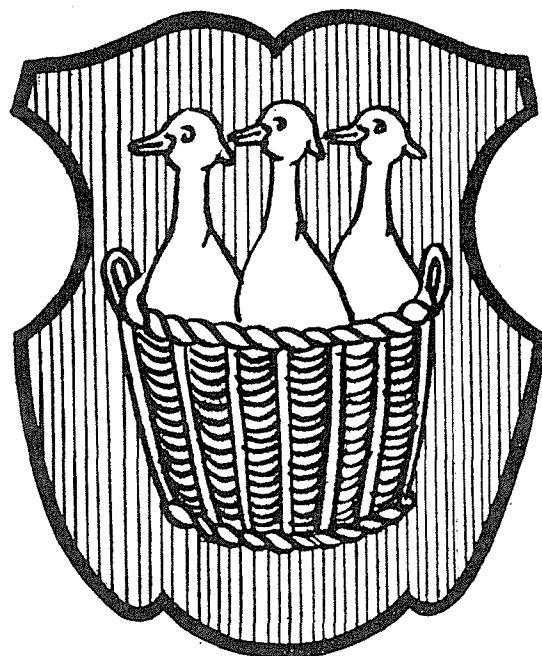
Jiří Sedlnický z Choltic

Markéta Osinská z Žitné

Kateřina Kladerubská ze Svrčova

(n) Širocká z Široké

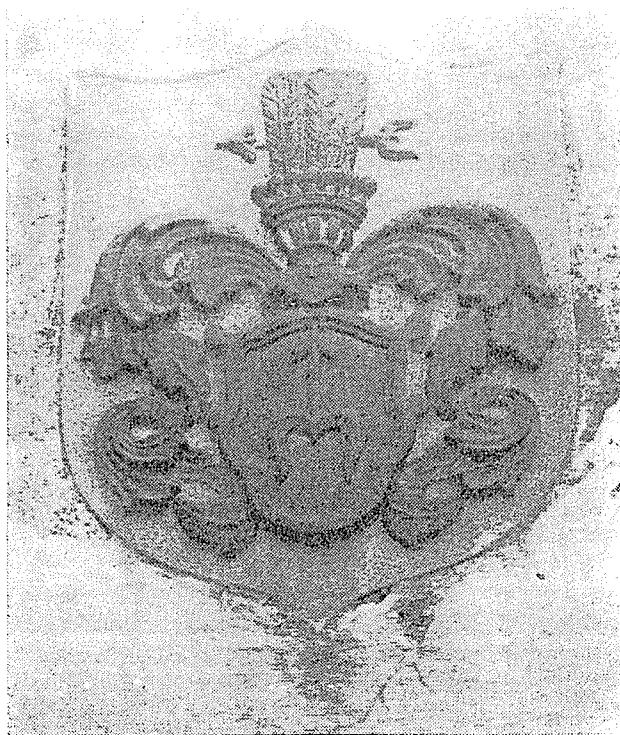
užívají páni Šerotští, druhý tři věže pánův Pogorelův, třetí tuto položený, kterýž se v Polště jmenuje Svěček, a čtvrtý těch pánů Sedlnických. Ten pan Jiřík zanechal syna pana Fridricha Sedlnického z Choltic, kterýž měl manželku z rodu pánů z Kravař.“ Ani jeden z těchto náhrobků z bývalého polskostravského kostela se nezachoval. Při likvidaci kostela byly zlikvidovány i kameny. Některé prý byly převezeny do Orlové. Všechny asi skončily jako stavební materiál a je možno, že budou opět jednou znovuobjeveny.

- 3) Je nutné ještě uvést, že pochyby o správnosti znaků na náhrobku, jak je označil Paprocký, měl rovněž autor tzv. „Kroniky rodu Sedlnických“, kterou sepsal Antonín svobodný pán Sedlnický z Choltic v letech 1840–1871. (Není to vlastně kronika, ale jsou to výpisy údajů o členech rodu Sedlnických, jak se zachovaly z nejrůznějších pramenů.) Autor připomíná, že se Paprocký jistě dopustil omylu, když místo znaku Osinských s dvěma věžemi uvedl znak Pogorelů s třemi věžemi

Vývod Jiříka Sedlnického

- 1) Jiřík Sedlnický z Choltic na Slezské Ostravě, + 1568
- 1) Jan Sedlnický z Choltic na Vratimově a Sl. Ostravě, + 1551
∞ 1520
- 2) Marketa Osinská z Žitné na Heřmanicích
- 1) Jiří Václav Sedlnický z Choltic
- 2) Kateřina Kladerubská ze Svrčova
- 3) Matyáš (Petr) Osinský z Žitné
- 4) (N) Širocká ze Široké

Kresby: Petr Pavlíňák

Znak na hrobce Sedlnických ve Velkých Albrechticích u Bílovce (hřbitov)

Foto: Karel Hrbáček

JIRÍ STIBOR

Řeplínští z Berečka

Na výletech po blízkém okolí Ostravy se můžeme vydat vlakem do Studénky a prohlédnout si jedno z měst novojičínského okresu, známé a proslulé od počátku našeho století výrobou železničních vagónů.

Pokud se budeme chtít seznámit i se starší historií této obce, vydáme se po silnici od nádraží směrem do středu původní vesnice Studénky až k zámku. Jeho dnešní úprava je pseudogotická, poměrně nevelikou stavbu zvýrazňuje mohutná čtverhranná věž. V zámecké budově je nyní umístěno podnikové muzeum, jehož expozice potěší zvláště příznivce železniční dopravy.

Znak knížat Blücherů umístěný uprostřed hlavního průčelí ukazuje na stavebníky a bývalé majitele objektu.

Mineme-li hlavní vstup do zámeckého parku a budeme pokračovat dále, dostaneme se až k bývalému panskému dvoru a na nároží přímo před sebou spatříme opuštěnou kapličku. Tato kaple rozhodně nepatří k umělecky závažným památkám a svým vzhledem se hlásí do 2. poloviny 18. století. Prošli bychom kolem ní jistě bez povšimnutí, kdyby nás nezaujaly nepřítelné znaky nad průčelím [viz fotografie].

Vzhledem ke zchátralosti objektu je pouze otázkou nepřítelné dlouhé doby, kdy zmizí celá stavba a s ní i nepřítelné uměle provedené znaky.

Nedá příliš velkou práci zjistit majitele těchto znaků, využijeme-li běžně dostupné heraldické literatury. Jsou to erby Řeplínských z Berečka a Kotulínských z Ko-

tulína, rodů s rozdílnou tradicí a osudy, jež však spojuje pozemková držba slezských a moravských statků. Není to jediná památka na tyto pány. Můžeme se vrátit na hlavní silnici a po ní se dostaneme do blízké obce Bravantice, malebně umístěné v údolí severozápadně od Studénky. Znak Řeplínských objevíme opět na barokní soše před zdejším zámekem. Jeho výskyt uvádí Pilnáček ve svém díle Rody starého Slezska.

To je vše, co můžeme zjistit prohlídkou na místě. Další podrobnosti je třeba hledat v literatuře.

Se jménem Řeplínských se v našem regionu setkáváme až počátkem 18. století, jejich předkové se však vyskytují v Polsku a Kladsku již dříve. Těžko můžeme uvěřit zprávě, kterou uvádí Seibmacher podle Leupolda, že jejich původ sahá do počátku 13. století. Tehdy prý jím král polský a uherský Ludvík daroval roku 1212 město Bereczko a s tímto heslem je za jejich vojenské služby povýšil do polského panského stavu. I další vývod Řeplínských, jak je uveden u Siebmachera, přijímá Pilnáček velmi kriticky, neboť k těmto údajům chybí jakékoliv zprávy.

Prvním ověřeným předkem je Ondřej, žijící v hrabství Kladském, jemuž byl 5. 10. 1658 potvrzen šlechtický stav. Jeho manželkou byla paní Paczinská z Vel. Pacziny. Jeho synem byl František Jinřich, narozený ve Wünschelburgu v Kladsku, který se přistěhoval do Opavy a usadil se zde nejprve jako měšťan a kupec. Císa-

řem Karlem VI. byl povýšen do českého rytířského stavu s predikátem „z Berečka“ dne 18. 2. 1712, protože „pochází ze starobylé šlechtické rodiny z Berečka“, jak je v diplomu uvedeno.

Tento František Jindřich byl zřejmě neobyčejně schopným obchodníkem, když byl zároveň císařským komerčním radou. Jeho zásluhy byly oceněny i povýšením do českého stavu svobodných pánů 20. 4. 1731, což bylo roku 1734 rozšířeno i na všechny dědičné země. Zastával také úřad knížecího lichtenštejnského rady, byl nejvyšším sudím a od roku 1745 zemským hejtmánem knížectví Opavského a Krnovského, čímž jeho společenské postavení vyvrcholilo. Jeho společenský vzestup můžeme sledovat i podle zakupování deskových statků.

Již v roce 1719 si zakoupil od hraběte Pruskovského statek Náměšť na Hané, pro jeho značnou odlehlost jej však prodal roku 1726 Aloisu Raimundu hr. Harrachovi. 1. října 1722 je datována kupní smlouva mezi jmenovaným a Josefem Františkem hr. z Vrbna a Bruntálu na Fulneku, jíž hrabě prodal Bravantice, ale zároveň i Studénku, která byla od poloviny 17. století součástí fulneckého panství, Frant. Jindřichovi rytíři Řeplínskému. Kromě toho se stal vlastníkem Arnoltic, které se zanedlouho poiom dostaly do Pruského Slezska.

Byl třikrát ženat. Jeho první manželka Anna Marie Weissová zemřela 1. 8. 1727 v Bravanticích. Podruhé se oženil s Terezií Šarovcovou ze Šarova, která pocházela ze starého rytířského rodu na Moravě, jehož potomci se nedlouho po bělohorské bitvě objevují také na Opavsku, kde jim patřily především Hněvošice.

Tato paní byla zřejmě dcerou Jana Rudolfa Šarovce z jeho prvního manželství s Marií Terezií Kehrgergrovou z Greifenberku.

Jeho třetí manželkou byla Antonie Josefa, dcera Jana Rudolfa sv. pána Czelesty (italského původu) a Johany Aloisie de Suene (původem z Belgie), kteří byli usedlí na Těšínsku a sňatek slavili 8. 10. 1708 v Karvině. František Jindřich sv. pán Řeplínský zemřel 30. 1. 1754 v Bravanticích a pozůstalá vdova se brzy opět provdala.

Z druhého manželství se narodilo pět dětí. O dceři Angele nic bližšího známo není. Ze synů dědil nejstarší František Jindřich Jan Bravantice, Josef Kryštof Ondřej a Antonín dostali Studénku, Jan Rudolf Arnoltice.

Antonín zemřel již 19. 11. 1756 neženat. Josef Kryštof držel v letech 1756–1763 Třebovice, které však prodal Karlu Josefu Trachovi z Březí. Také Studénku, jíž byl pak jediným majitelem, prodal Janu Václavu sv. p. v. Mönnichovi. Zato koupil od téhož pána a jeho bratra Gotfrieda Emanuela roku 1771 za 27 000 zlatých Dědičnou Sedlnici, kterou však již v příštím roce prodal se ziskem 5000 zlatých Marii Brigitě, roz. hraběnce Chotkové, provd. Canalové z Mallabailu. Téhož roku koupil alodní statek Lešnou u Valašského Meziříčí po dědicích Rudolfa Magnusa Podstatského. Byl ženat, ale jméno jeho manželky ani počet dětí mně není znám. Z jeho potomstva se připomíná jediný syn František Xaver, který Lešnou roku 1790 po smrti otcově zdědil a za tři roky prodal Josefu sv. pánu Beesovi z Chrostiny. Ani další syn Jan Rudolf nezanechal trvalé potomstvo, rozhodně v roce jeho úmrtí 1780 nebyly žádné děti naživu. Co se stalo s Arnolticemi, nezjistil jsem pro nedostatek pramenů a literatury.

Nejdéle se udrželo potomstvo nejstaršího syna, Františka Jindřicha mladšího. Narodil se 11. 7. 1728, sídlil na záměčku v Bravanticích a ženat byl s Valburgou sv.

paní Kotulínskou z Kotulína. Jejich znaky se nalézají na kapličce ve Studénce, kterou zřejmě vlastním nákladem nechali zbudovat. Zdá se, že se tak stalo ještě v době, kdy Studénka patřila bratrovi bravantického pána.

Kotulínští byli rozsáhlým a rozvětveným slezským rodem, jehož jednotlivé odnože se psaly podle Kotulína, Křížkovic, Jelče i dalších míst. V našem kraji se často vyskytují na Opavsku i Těšínsku. Na Těšínsku drželi do roku 1765 statek Čechovice. Kromě toho se rozšířili také v Čechách a na Moravě a hraběcí větve rodu se nakonec usadila ve Štýrsku na panství Neudau. Po jejich vymření přijali jméno a erb příbuzní Dobřenští na Chotěboři v Čechách.

Studénka, Panská ulice, u statku. Kaple s aliančním znakem asi z roku 1773. Foto: Karel Hrbáček

Je těžké zjistit totožnost a příbuzenské svazky jmenované Valburgy. Snad mohla být sestrou Františka Karla Kotulínského, kterému v letech 1706–1765 patřily Čechovice. V přibližně stejné době se na Moravě vyskytuje Terezie sv. paní Kotulínská, jejímž manželem byl Ignác Felix rytíř Kobylka na Tavíkovcích. Jako její bratři se výslovně uvádějí Karel a Ferdinand.

Pro úplnost ještě připomínáme Jiřího Mořice Kotulínského z Jelče, jednoho z obránců Vídně proti Turkům, který byl spolujednatel nedalekého Jistebníka.

Tímto krátkým výčtem jsme nechtěli ani nemohli vyčerpat řadu údajů o této rodině, jak se v různé literatuře vyskytují.

Valburga Kotulínská zemřela 8. 3. 1776, rok úmrtí jejího manžela není možno zjistit. Z manželství se připomíná jediný syn František Emanuel, narozený 17. 8. 1766, který prodal roku 1797 Bravantice ke Studénce a získal panství Suche Lazce na Opavsku. Ve vývodech uvedených Siebmachrem se vyskytuje pouze ve spojení s manželkou z rodu sv. pánů Laryšů ze Lhoty. Byla to tedy jeho první žena, což ostatně logicky souvisí i s majetkovými změnami v držbě Studénky a Bravantice. Ty se

dostaly sňatkem Marie Anny Tekly, jediné dcery a dědičky Jana Václava von Mönnicha jejímu manželů Janu Josefu Antonínu Laryšovi, sv. pánu ze Lhoty. Jeho sestrou tato paní Řeplínská asi byla. Z manželství pocházela dcera Henrieta, narozená v roce 1795 a provdaná 26. 6. 1810 za Karla Josefa z hraběcí větve rodu Auerspergů, dědičného zemského maršála v Kraňsku a Slovinské marce, komořího a tajného radu. Henrieta zemřela roku 1856 v Linci, její manžel roku 1859. Ze tří dcer se nejstarší Marie Antoineta roku 1836 provdala za potomka jiné starobylé slezské rodiny, Benedikta Gureckého z Kornic.

Druhou manželkou Františka Emanuela se stala Henrieta sv. paní Moravická z Roudnice, ovdovělá hr. Wittorfová. Oba manželé zemřeli v roce 1819 ve Vídni.

Jejich synem a zároveň posledním mužským potomkem rodu Řeplínských z Berečka byl Karel, který 16. 10. 1847 slavil sňatek s Aloisí Augustou sv. paní z Rumerskirchu (nar. 12. 4. 1809). Pocházela z hornorakouské linie tohoto rodu a jejími rodiči byli Josef, pán na Freylingu v Rakousích a Marie Josefa hraběnka Grundemannová z Falkenbergu.

Karel zemřel jako podplukovník na odpočinku 1. 2. 1879 v Opavě a jeho smrtí se historie rodu končí tam, kde začala.

Řeplínští své příjmení často vynechávali a psali se prostě z Berečka (von Bereczko).

Objevují se ve dvou vývinech, zvláště hrabat Coudenhovů a s nimi spřízněné hraběcí rodiny Braidů, jak jsou uvedeny v Siebmachrovi.

Ke znakům: na kapli ve Studénce připojujeme v závěru jejich popis:

Řeplínští:

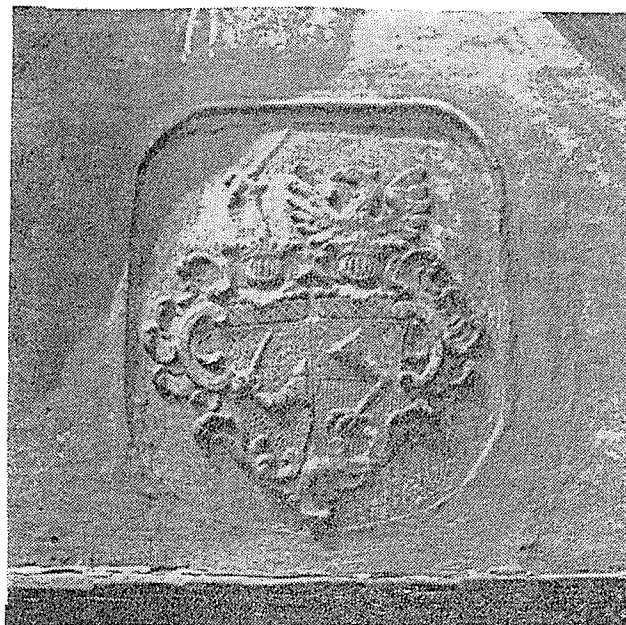
podle majestátu z roku 1712 — na žlutém štítu z modrých oblak do středu štítu ční v lokti ohnuté obrněné rámě, držící meč, totéž co klenot, přikryvadla modrá a žlutá.

Kotulínští:

Různým variantám jejich znaku věnuje Českomoravská heraldika obsáhlou stať, z níž vybíráme ty citace, které nejlépe odpovídají.

„Druhá větev Kotulínských (od roku 1730 panská) měla štít polovičný, od vrchu bílý, odspodu červený, černou nohu a nad helmou křídla barvami napříč rozdělená, pravé žluté červené, levé bílé černé a mezi nimi černého orla.“

Jiná pasáž popisu z téhož díla se odvolává na Paprockého Zrcadlo: „Na štítě orlovou nohu černou na bílém vrchním poli a zlatý pazour na červeném spodním poli bílá a polovice červená a mezi nimi hlavu a krk orlový s otevřenými ústy.“

Znaky Františka Jindřicha Řeplínského z Berečka a Valburgy Kotulínské z Kotulína na kapli u velkostatku ve Studénce.

Foto: Karel Hrbáček

Pokud si nebudeme všimnout barev, které na znacích nejsou důsledně naznačeny, odpovídá fotografii spíše popis Paprockého.

Tolik tedy jako příspěvek k dějinám jednoho zapomenutého slezského rodu.

POUŽITÁ LITERATURA:

Riegrův slovník naučný, Praha 1885–88 (heslo Řeplínský).

Blažek, C., Kadich, V.: Der mährische Adel, Norimberk 1889.

Blažek, C.: Der Oesterreichisch-Schlesich, Norimberk 1885.

Schwoy, F. J.: Topographie vom Markgrathum Mähren, Vídeň 1793–94.

Pilnáček, J.: Rody starého Slezska, III. P-S, Jilové u Prahy, 1972.

Kolář, M., Sedláček, A.: Českomoravská heraldika, Praha 1902 až 1925.

Prasek, V.: Historická topografie země Opavské, Opava 1889.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherlichen Häuser.

Domlivil, E.: Val-Meziríčský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1914.

Pokorný, Ferd.: Příborský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1917.

KAREL MÜLLER

Genealogie, heraldika a regionální dějiny v pracích studentů historie na FF UP v Olomouci za posledních 20 let

Při studiu jakéhokoliv problému je pro badatele nezbytná znalost dosavadní literatury ke zkoumanému tématu. Jedině tak se lze vyvarovat nebezpečí objevování objeveného, zpracovávání zpracovaného. Je však velmi

obtížné udržet si přehled o veškeré knižní i časopisecké produkci při její stále stoupající tendenci. A ještě složitější a v podstatě nemožné je to v případě nepublikovaných prací. Zde máme na mysli především práce vy-

tvářející studenty během studia na vysoké škole — práce ročníkové a diplomové — či práce disertační. Většina z nich zůstává v rukopise a jejich existence je známa jen několika odborníkům. I když jde většinou o práce začátečnické, zvláště v případě ročníkových prací, obsahují často mnohé cenné informace k nejrůznějším tématům.

V následujícím přehledu uveřejňujeme několik bibliografických záznamů ročníkových a diplomových prací studentů historie na filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci vzniklých během posledních dvaceti let a disertačních prací tamtéž obhájených, jejichž námětem je jednak genealogie a heraldika (I), jednak některé problémy dějin severní Moravy nebo přímo dějiny jednotlivých severomoravských obcí (II), tedy otázky, jimiž se mnozí členové našeho KGHO zabývají. Přehled obsahuje pouze výběr těch prací, které sledují období před rokem 1848, neboť výčet děl s tematikou z novějších dějin Moravy a Slezska je průběžně uveřejňován v Listech Kabinetu regionálních dějin FF UP v Olomouci.

(RP — ročníková práce, DP — diplomová práce, DsP — disertační práce)

I

Daňhelka, Jiří: Příspěvek k studiu „národního“ uvědomění moravské šlechty v době předhusitské. DP, 1971, 169 s.

(Genealogie pánů z Boskovic, z Cimburka, z Fulštejna, z Konice, z Kravař, z Kunštátu, z Letovic, z Lichtenburka, z Rosic, ze Sovince, ze Šternberka, z Vildenberka, z Deblína.)

Hýžová, Olga: Pečeti moravských Lucemburků. Soupis a popis pečeti. DP, 1961, 42 s.

Pokluda, Zdeněk: Rod ze Zástřizl. Genealogická studie. DP, 1970, 132 s.

Štěpánek, Zdeněk: Identifikace a blasonování erbů v erbovním sále býv. kapitulního děkanství v Olomouci. RP, 1961, 100 s.

[Znaky olomouckých kanovníků z 17. — poč. 20. stol.]

II

Bártková, Ivanka: Historický, sociální a demografický vývoj obce Karlovice do poloviny 19. století. DP, 1974, 98 s.

Čechová, Vlastimila: Geneze středověké Opavy a tržní sítě na Opavsku do konce 13. století. DP, 1970, 228 s.

Dratva, Vladimír: Stručný přehled archeologických lokalit bývalého opavského Slezska od paleolitu do pozdní doby hradištní. RP, 1962, 121 s.

Fischerová, Božena: Historické panátky města Bruntálu. RP, 1962, nestr.

Hajtmár, František: Lipová — lázně v minulosti a v současnosti. RP, 1962, nestr.

Kalistová, Jitka: Řád německých rytířů na Moravě do konce XV. století. DP, 1964, 64 s.

Táž: Nástin dějin Řádu německých rytířů v Čechách a na Moravě do r. 1378. DsP, 1970, 130 s.

Kovářová, Vladimíra: Příspěvek k politicko-správnímu vývoji Ostravska do roku 1945. DsP, 1974, 120 s.

Kožuchová, Klára: Vývoj školství na Jesenicku. Příspěvek k dějinám školství na Jesenicku od období pozdního feudalismu do r. 1960. DP, 1978, 66 s.

Malá, Marie: Soupis místního materiálu k dějinám města Jeseníku. RP, 1962, 15 s.

Mikolajek, Leopold: Osídlení Pobeskydí na levém břehu Ostravice v jejím středním a horním toku v 13. až 17. století. RP, 1960, 33 s.

Močkoř, Jindřich: Materiály k dějinám Jablunkova. RP, 1961, 61 s.

Šefčík, Erich: Zemské zřízení těšínské z roku 1573 a jeho další vývoj za vlády posledních Piastovců. DsP, 1973, 110 s.

Šulc, Jiří: Hospodářské a sociální poměry poddaných Vítkovska na sklonku feudalismu. DP, 1977, 165 s.

Vávrová, Libuše: Využití místního materiálu dějin města Šumperka. RP, 1962, nestr.

Zavadilová, Ludmila: Soupis místního materiálu k dějinám města Rýmařova. RP, 1962, nestr.

Za Karlem Vyšínem

Opožděně se dovídáme o náhlém úmrtí jednoho z předních organizátorů rodopisné a heraldické badatelské činnosti u nás, Karla Vyšína, 15. června 1981.

Narodil se 3. listopadu 1898 v Praze a po ekonomickém studiu byl bankovním úředníkem. Jeho rod pocházel z Unhoště ve Středočeském kraji a již koncem 15. století se v tamější gruntovní knize objevuje jméno prvního předka rodu, Jana Vyšína.

Rodopisem se Vyšín zabýval od mládí a tato badatelská záliba spolu s heraldikou a krajevodou ho provázela celý život. Těžiště jeho badatelské práce bylo jednak v činnosti organizační, jednak v činnosti sběratelské a publikační. V r. 1937 byl na jeho podnět založen v Praze Spolek rodáků a přátel města Unhoště a okolních obcí, který vydával sborník

Unhošťsko. V r. 1938 byl iniciátorem založení Svazu přátel rodopisu. Spolkový časopis Rodokmen začal vycházet v r. 1941, leč po prvním čísle byl zastaven a jeho vycházení obnoveno až po válce v r. 1946 do konce roku 1948. Od roku 1967 je Vyšín členem Klubu sběratelů kuriozit a organizuje tu heraldicko-genealogickou sekci. Klubovní časopis přináší pak i příspěvky činnosti sekce. Jako samostatnou přílohu Sběratele podařilo se Vyšínovi vydat aspoň čtyři čísla Hlasatele s obsahem z heraldiky a rodopisu. V r. 1968 je již Vyšín předsedou přípravného výboru Genealogické a heraldické společnosti v Praze, jejíž stanovky schválilo ministerstvo vnitra 29. 12. 1968.

Organizační činnost Vyšínova měla vztah i k našemu kraji. Od konce třicátých let jednali jsme spolu o zalo-

žení ostravské pobočky Svazu přátel rodopisu. Tehdejší pohnutá doba však tomu nepřála. V r. 1974 jednali jsme o ustavení heraldické sekce u opavské pobočky České numismatické společnosti v Praze. Záměr však nebyl realizován. Téhož roku bylo rovněž z iniciativy Vyšína jednáno o ustavení heraldické skupiny s Josefem Rožnovským. Jednání bylo nakonec úspěšné a při Vlastivědné společnosti u Slezského muzea v Opavě vznikla heraldická sekce, jejíž činnost trvala pouze dva roky a nezanedala hlubší stěpu.

V rámci spolkového života pronesl Vyšín řadu přednášek a publikoval řadu článků. V r. 1973 redigoval jílovskou Heraldiku. V sedmdesátých letech uveřejnil seriál genealogických a heraldických článků ve Zprávách klubu přátel Pardubicka s kresbami

znaků, pořízenými jeho přáteli kreslí-
ti.

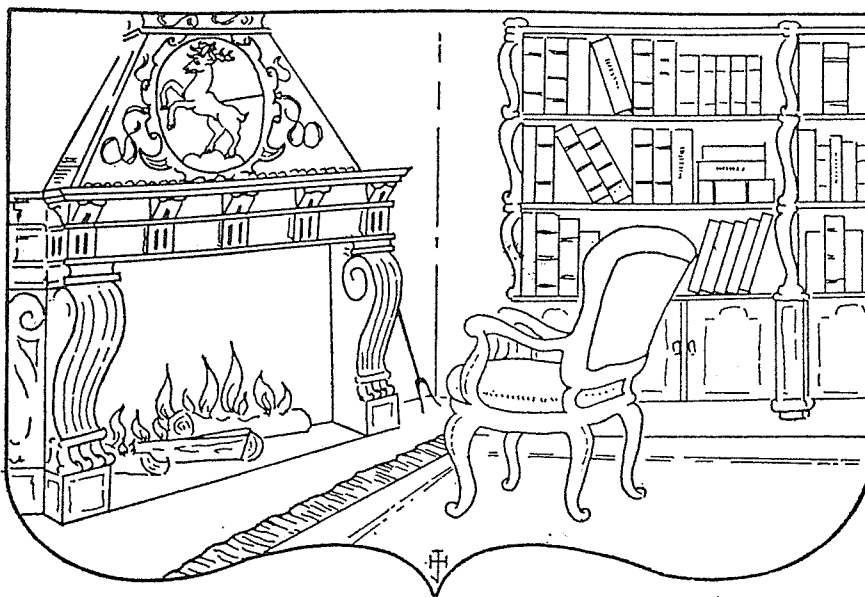
Z vydavatelské činnosti jmenuji z
období SPR tituly: Sedlák, Vlad. J.:
O počátcích erbů pražských cechů,
1945; Kočka, Václav: Unhošťské rody
erbovní, 1948; Kučfk, Alois: Jan Je-
ník: rytíř z Bratřic, 1948.

Za svého dlouhého života nashro-
máždil Vyšín řadu dokumentačních
materiálů písemných, publikačních,
obrazových i hmotných, týkajících se
studovaných oborů rodopisu a heral-
diky, a to nejen domácího původu, ale
i zahraničního, neboť byl v osobním
i písemném styku s řadou badatelů
domácích i zahraničních. O soustře-
dění svého bohatého archivu jako cel-
ku jednal již za života s institucemi,
a snad se podařilo nebo podaří umís-
tít jej tak, aby i do budoucna sloužil
všem zájemcům, jak tomu bylo za je-
ho života, jako Vyšínova sbírka.

Vyšín měl rázovitou povahu a jeho
vitalita byla podmíněna dobrým zdra-
vím až do pozdního věku. Proto se
nás nepříjemně dotkla zpráva o jeho
náhlém skonu. Ti, kdož ho znali, mu
zachovávají světlou památku.

Leopold Kaňok

PF 1981 KAREL VYŠÍN

Staré dřevo pálit,
staré knihy číst,

se starými přáteli
staré víno pít,

Poslední novoročenka Karla Vyšína

Jubileum Jana Křtitele Linharta

Desátého února 1982 se dožil šede-
sáti let zasloužilý člen brněnského
Genealogického a heraldického klubu
a severomoravský rodák Jan Křtitel
Linhart. Pochází ze starého rodu,
osídleného na severní Moravě už od 16.
století. Jeho otec, významný kulturní
a politický činitel, působil jako učitel
v šumperském okrese. Pro svoji
protinacistickou a odbojovou činnost
byl gestapem zatčen a v roce 1944 ve
Vratislavi popraven.

Jan K. Linhart vychodil obecnou
školu ve svém rodišti v Rudě na
Moravě (okr. Šumperk). Reálné gym-
názium absolvoval v Šumperku a po
přestěhování v r. 1938 v Litovli, kde
r. 1941 maturoval. Potom se přihlásil
k soukromému studiu angličtiny a
němčiny na „Englisch institutu“ v
Brně. Válečné události donutily J. K.
Linharta, aby nastoupil jako aspirant
v lékárně v Litovli. Zapojil se po bo-
ku svého otce do odbojové činnosti
a po jeho zatčení a popravě dále pro-
kazoval vydatnou pomoc a podporu
partyzánské skupině Jermak.

Po osvobození vstoupil do nově
vzniklé Čs. armády. Po výtečném slo-
žení zkoušek byl zařazen přímo do
druhého ročníku ve Vojenské akade-
mii v Hranicích. Po úspěšném abso-
lutoriu byl vyřazen jako poručík dě-
lostřelectva. Ve vojenské funkci pra-

coval do počátku padesátých let, kdy
nastupuje jako technický úředník v
pohraničí u n. p. Státní lesy v Nejdku
u K. Varů. Zde působil až do roku
1972, kdy závažně onemocněl a byl
nucen odejít do invalidního důchodu.

Prostředí učitelské rodiny, kde od
mala vyrůstal, mu vtělilo zájem o spo-
lečenskou vědu a dějepis a zejména
tradice starého rodu Linhartů ho
vedla ke studiu genealogie a heral-
diky.

Od roku 1954 se věnuje podrobné-
mu a systematickému výzkumu po-
sloupnosti svých předků, která nyní
sahá až k roku 1590.

Velkým koníčkem J. K. Linharta
jsou napoleonské války. Jeho obsáhlá
kartotéka obsahuje stovky jmen vo-
jenských osobností všech armád, kte-
ré byly účastny v koaličních vál-
kách. Vytrvalé práce na genealogii
a heraldice vojenských osobností na-
poleonské éry bohatě využívá Histo-
rické muzeum ve Slavkově, kde je
jmenovaný též členem Muzejní rady.
Několik odborných přednášek vy-
slechla i brněnská veřejnost. Jeho
objevná studie o křídelním pobočníku
generála Kutuzova, hraběti Tiesenhau-
senovi, padlému v bitvě u Slavkova
r. 1805, byla otištěna ve Sborníku
Klubu přátel vojenské historie, vyda-

ném v Brně 1978. Ze šlechtické ge-
nealogie moravských rodin zaujímají
nejvíce listů v kartotéce rody pánů
z Lipé a Žerotínů.

Rada členů brněnského GH klubu
se obrací na dnešního jubilanta s čet-
nými dotazy na tu či onu rodinu,
jméno a pan Linhart vždy ochotně
pomůže, zapůjčí své mnohaleté výpis-
ky a výsledky svého genealogického
bádání. Velmi si ceníme též jazyko-
vých znalostí, které jmenovanému
dovolují excerpovat literaturu čtyř
jazyků.

V poslední době J. K. Linhart zpra-
covává souborné dějiny a genealogii
rodiny Kouniců. Nové poznatky z to-
hoto výzkumu uslyší členové brněn-
ského GH klubu na přednášce s ná-
zvem „Moravští Kounicové a restituce
knížecí hrobky Kouniců ve Slavkově“
v březnu tohoto roku. Tato práce ko-
naná pro potřeby Historického muzea
ve Slavkově bude též publikována ve
Sborníku Klubu přátel vojenské histo-
rie v Brně.

Mnoho chuti do další práce a hlav-
ně lepší zdraví přeje panu Linhartovi
výbor brněnského Genealogického a
heraldického klubu a všichni přátelé
a známí!

Vilém Walter

Do Vaší knihovny

Dvě práce ze slezské sfragistiky

Obě jsou z per polských autorů, historiků, a českého Slezska se sice přímo nedotýkají, ale neměly by ujít naší pozornosti, proto zde na stránkách Zpravodaje o nich podávám stručnou informaci. Prvou z nich napsala Małgorzata Kaganiec, *Ze studiów nad heraldyką Piastów Śląskich — Piastowie Oleśnicy, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka XXXVI/1981, s. 197—218*. Anotovaná práce je dalším z mnoha příspěvků polské historiografie, která systematicky zpracovává všechna bílá místa slezské historie a zároveň i přehodnocuje starší, hlavně německou literaturu.

M. Kaganiec na základě dochovaných pečeti olešnických Piastovců, vymřelých po meči roku 1492 a vládnoucích na Olešnici téměř dvě stě let, podává výklad vývoje znaku olešnického knížectví. Jelikož olešnickí Piastovci prakticky nerazili vlastní minci, jsou jejich pečeti a některé heraldické herbáře ze 14. a 15. století jediným pramenem k poznání vývoje knížecího a zároveň i zemského znaku na Olešnici. Jinak výborná, heuristicky dobře zvládnutá práce má ale jeden velký nedostatek — nepřináší žádný obrazový doprovodný materiál.

Foněkud jiného obsahu i jinam zaměřena je publikace *Władysława Fabijańskiego, Dawne pieczęcie na Dolnym Śląsku, Wrocław 1980, 43 str.* Drobná, ale výpravná práce vřatislavského archiváře je vlastně populárněji laděným pohledem na pečeť jako jeden z pramenů poznání naší minulosti. Svou práci Wł. Fabijański opírá o sbírku pečeti uloženou ve vřatislavském státním archivu, který je v tomto směru nejbohatším ústavem v Polsku. Podrobně rozebírá hlavně pečeti dolnoslezských Piastovců, majestátní, pěší, jezdecké i znakové, rozebírá jejich symboliku, kresbu, jednotlivé vlivy apod. Svou pozornost autor zaměřuje, i když v menší míře, i na pečeti dolnoslezského duchovenstva, pečeti měst Dolního Slezska a pečeti celkovně téhož území. Práci doprovází bohatý fotografický dokumentační materiál, který čtenáři umožňuje dobrou orientaci (otištěno celkem 21 vyobrazení pečeti). Tato publikace je dobrou ukázkou snahy prezentovat bohatství archivních fondů co nejširší veřejnosti. Erich Šefčík

Kuśniewicz Włodzimierz:

1000 słow o bronii białej i uzbrojeniu ochronnym. Wydawnictwo ministerstwa obrony narodowej, Warszawa, 1981, 247 stran, obraz, přílohy.

Knížka obsahuje podle autora 1000 termínů, z toho 500 hesel hlavních. V podstatě pojednává o tak zvaných zbraních chladných, zbraních vrhacích a o ochranné zbroji. Časově zaujímá slovník dobu od starověku až po naše časy. Jednotlivá hesla popisují původ, vývoj, konstrukci i

funkci jednotlivých zbraní i části ochranné zbroje. V dnešní době tyto zbraně již pozbyly vojenského významu a jsou reprezentovány pouze bodákem, nožem nebo důstojnickou šavlí.

Slovník bude v první řadě zajímat sběratele militarií. Může však dát hodně i zájemcům o historii i těm, kteří se na staré zbraně dívají jako na produkty uměleckého řemesla. Heraldiky mohou zajímat hesla související s rytířstvem.

Velké množství původních ilustrací slovník vhodně doplňuje, podobně jako seznam významných tvůrců chladných zbraní i ochranné zbroje, mečů, platněřů apod. Slovník uzavírá seznam muzejních sbírek zbraní v Polsku i ve světě a bibliografie.

Knížka je k dostání v prodejnách Zahraniční literatury za 34 Kčs. —kh—

Ruszczyk Marek:

Opowieść o orle białym.

Nasza Księgarnia, Warszawa, 1981.

Nakladatelství pro mládež „Nasza Księgarnia“ ve Varšavě vydalo letos knížku *Opowieść o orle białym* (Vypovězení o bílém orlovi) od Marka Ruszczyce. Knížka seznamuje mládež s historií polského státního znaku. Je to historie bílého piastovského orla od jeho prvního výskytu ve 13. století až po nynější časy. I v této knížce se ukazuje, že dějiny a osudy země a lidu.

Při srovnání s naší heraldikou zjistíme, že Poláci nedělají rozdíl mezi orlem a orlicí. Další zajímavostí je srovnání koruny piastovského orla s korunou, kterou nese na hlavě náš lev. Zatímco náš lev měl tak zvanou korunu otevřenou, která nebyla jenom příjímým označením království, ale byla i symbolem suverenity země, měl polský orel na hlavě korunu královskou. Proto už od počátku 19. století se tento orel objevoval bez královské koruny při situacích, které měly protimonarchistický charakter. Z těchto příčin je celkem odůvodněná absence koruny na hlavě nynějšího polského orla. Jinak je tomu u našeho lva, kde ztráta koruny je sporná a vyplývá spíše z nedostatku znalosti heraldiky u těch, kteří o tom rozhodovali.

K dostání v prodejnách Zahraniční literatury za Kčs 19,50. —kh—

Simončík Jozef:

Pečate miest a obcí trnavského okresu do roku 1850.

Bratislava—Trnava 1980. 28 s., 204 fotogr. Separátní otisk studie z časopisu Slovenská archivistika č. 2/1979, s. 60—84.

Tato studie vznikla jako rozpracování a doplnění těch částí práce Jozefa Nováka „Slovenské mestské a obecne erby I“ z roku 1972, které se zabývají trnavským okresem. Autor vzal za základ pro evidenci pečeti stav obcí k roku 1850, ovšem v hranicích dnešního okresu Trnava. Čerpal z fondů archivů a muzeí různých

stupňů, a to jak slovenských, tak i maďarských.

Ve všeobecné části studie zabývá se Simončík obsahovou náplní městských a obecných pečeti (církevní tematika cca ze 45 %, zemědělská 15 %, vinohradnická 6 % atd.), jazykem opisů pečeti, obdobím používání jednotlivých typů, jejich rozměry apod. Uvádí rovněž zajímavá data o stáří zachovaných pečeti (z měst má nejstarší dochovaný otisk typáře Trnava na listině z roku 1347, z obcí pak Smolenická Nová Ves z roku 1532).

V další části své práce autor uvádí popis 201 pečeti a typáře celkem 113 měst a obcí. U každé pečeti či pečeti je uveden text opisu, průměr, popis obrazu a pramen nebo místo výskytu a uložení.

Studii uzavírá obrazová příloha s fotografiemi všech v textové části popsaných typů v jednotné velikosti (4 × 4 cm).

Vnitřní dvě strany obálky obsahují bibliografii prací autora k dějinám obcí trnavského okresu, dále přehled tematických katalogů a inventarů fondů Státního okresního archivu v Trnavě, v nichž se nalézají údaje o obcích trnavského okresu. —kj—

Takáč Tibor:

Pečate a erb Banskej Belej.

In: Vlastivedný časopis, 1, 1982, 22—23, 8 obr. (Vydává Slovenské národné múzeum Bratislava.)

Uvedená studie je další z řady heraldických a sfragistických příspěvků, které se v poslední době stále častěji objevují ve slovenské odborné literatuře.

Jak sám název města napovídá, byla Banská Belá hornickým městem, které bylo povýšeno na svobodné město v roce 1453. Hornické symboly se také samozřejmě objevují na všech pečetech od nejstarší z roku 1528 až po současnost. Původně to byla jen dvě zkřížené hornické kladívka nebo obrněné rameno držící tato kladívka. V roce 1682 pak tato kladívka se nacházejí v horní části štítu na pečeti, v dolní pak ozbrojené rameno, držící hornickou „gracu a kopáč“. V roce 1788 byla Banská Belá připojena k Banské Štiavnici. V podstatě stejné bylo naloženo s jejím znakem, který byl vkomponován do banskoštiavnického znaku.

Autor se v tomto příspěvku, kromě uvedení všech základních údajů o pečetech a pečeti, snažil rovněž o shromáždění dostupných údajů o barvách znaku Banské Belé.

Svůj článek uzavírá úvahou o možnosti a způsobu vytvoření nového městského znaku a doporučuje za vzor použít některého ze tří typů z let 1533—1577. —kj—

Kočíš Josef:

Alžbeta Báthoryová a palatín Thurzo. Osveta, Martin 1981. 128 s.

Autor v této velmi pěkně vydané publikaci opět oživil hrůznou historií života Alžběty Báthoryové. Veřejnosti

je její osoba a krvavé činy, páchané na mladých dívkách a ženách, známa především z románu Nižnánského „Čachtická paní“.

V úvodní části své práce zabývá se J. Kočiš informativně genealogií rodu Báthoryovců, mezi jehož příslušníky se jak ve větvi somlyóvské, tak i ečedské projevovaly ve zvýšené míře extrémní povahové rysy — sklony k tyranství, samolibosti, pyšce, krutosti, smyslnosti a sexuální zvrácenosti. Sama Alžběta Báthoryová měla z manželství s Františkem Nádasdym pět dětí.

Alžběta Báthoryová prováděla své ukrutnosti přibližně od roku 1585 a zastaveny byly teprve 29. prosince 1610, kdy uherský palatín Juraj Thurzo s vojskem obsadil Čachtice a přistihl Báthoryčku s jejími pomocníky přímo při mučení dívek. K vyličení rovných faktů o krvavé a dokonce kanibalské zvrhlosti Alžběty Báthoryové použil autor autentických výpovědí desítek svědků z Pováží a ze Šárvaru, kteří byli vyslýcháni v roce 1611. Rozebírá rovněž politické, finanční a jiné motivy, které vedly palatina Thurza k tomu, že včas nezasáhl proti těmto zvěrstvům a pak, po zadržení Alžběty Báthoryové, že se příliš nesnažil o její nejpřísnější a spravedlivé potrestání. Báthoryčka tak zemřela 21. srpna 1614 v izolaci na Čachtickém hradě.

Svou práci uzavírá J. Kočiš kapitolou „Slovo medicíny“, v níž rozebírá duševní zvrhlost Alžběty Báthoryové z lékařského hlediska. Druh jejího sadismu je možno v tomto případě charakterizovat jako tzv. impulsivní sadismus perverzních sklónů se sexuální-patologickým základem, přičemž docházelo rovněž k antropofagii, tedy konzumaci odřezaných částí těla obětí a není vyloučeno, že je konzumovala i ona sama.

Knížka je vybavena množstvím fotografií a v závěru pak pětiязыčným resumé.

—Kj—

Štefan Holčík: Středověké kachliarstvo. Pallas. Bratislava 1978. 128 s., 16 barevných a 92 černobílých reprodukcí.

Publikace, která byla vydána jako 29. svazek Knižnice priateľov výtvarného umenia v Bratislavě, hodnotí vývoj kamnářské produkce v období středověku na základě archeologických nálezů jednotlivých kachlů na Slovensku ve srovnání s produkcí evropských mistrů kamnářského řemesla.

Nečekané a udivující bohatství, mnohostrannost výtvarných námětů v umění kamnářském, které je na první pohled zanedbatelné a dosud velmi zanedbávané, dokumentuje autor nejen v textové části knihy, ale nejvýrazněji v části obrazové. Vedle četných motivů čistě ornamentálních, církevních, z běžného života nebo těch, jejichž výtvarná kompozice prozrazuje námět převzatý z rytin v knihách nebo z grafických listů více či méně umělců, se rovněž prosazují, a to velmi výrazně, motivy heraldické.

Na fotografiích na Slovensku nalezených kamnových kachlů můžeme v uvedené publikaci najít vedle nejčastějšího znaku Uherska a krásného

znaku města Bratislavy (z dílny vídeňského mistra Jana z roku 1444) též českého lva, moravskou orlici a jiné znaky a heraldické motivy.

—Kj—

Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1981. Olomouc 1982, 188 s.

Každé jaro se již tradičně dostává do rukou naší historické obce ročenka Okresního archivu v Olomouci. Tato publikace je nejen výsledkem úsilí pracovníků této instituce, ale i ojedinělým příkladem pravidelné publikační činnosti archivů. Velký zájem o ročenku je nejlepším důkazem její obsahové i technické kvality.

Publikace je rozdělena do čtyř oddílů. První informuje čtenáře o činnosti OA Olomouc za rok 1981 (zpřístupňování fondů, inventáře, přehled badatelského využívání fondů, atd.). Druhá, stěžejní část, přináší čtyři články vzešlé jednak z pera pracovníků archivu (M. Čermák) a jednak z pera badatelů OA Olomouc (P. Zatloukal, E. Wondrák, J. Krampel).

Studie Pavla Zatloukala Budova něšťanské střešnice v Olomouci nás seznamuje se stavebně historickým vývojem této památky.

Eduard Wondrák, netradiční typ odborníka, který přistupuje k zkoumání minulosti z hlediska své lékařské profese, otiskuje v ročence článek Mor a některé moravské protimorové spisy v 16. století. Vychází ze studia širokého okruhu jak dobových, tak i současných literatury a podává zajímavý obraz reakce středověkého člověka na tak zhoubnou chorobu, jakou byl mor, jeho snahy nemoci předcházet a léčit ji.

Pracovník OA Miroslav Čermák zůstal věrný problematice hospodářských dějin Olomouce a publikoval v ročence studii Mlynářství v Olomouci a na jeho statcích. Cílem jeho práce bylo navázat na vlastní minulou práci, podat stručný historický vývoj jednotlivých venkovských mlýnů patřících městu Olomouci a alespoň v hrubých rysech vyhodnotit nejdůležitější otázky týkající se technické a hospodářské problematiky mlynářství ve všech mlýnech, které město Olomouc vlastnilo.

Chronologii a vyčerpávající katalog díla olomouckého malíře Jana Kryštofa Handka přináší článek Jana Krampela. Autor jím navazuje na biografii tohoto barokního malíře, otištěnou v ročence 1980.

Třetí část publikace věnuje místo drobným článkům a zajímavostem. Mimo jiné stojí jistě za zmínku práce Vladimíra Spáčila K otázce znaku Náměště na Hané, která řeší zajímavou a heraldicky ojedinělou situaci, vzniklou udělením dvou různých znaků jednomu městu těsně za sebou. Článek je obohacen barevnou reprodukcí studovaných erbů.

Závěrečná čtvrtá část obsahuje pokračování Olomoucké souhrnné kroniky z let 1432—1656 sestavenou Bedou Dudíkem v překladu Josefa Prucka. Tentokrát zahrnuje léta 1524—1555.

Publikace je v distribuci OA Olomouc, Křížkovského ul. č. 2.

—ls—

Josef Bartoš a kol.: Okres Olomouc. Ostrava 1980, 90 s.

Touto publikací, věnovanou historii a současnosti okresu Olomouc, zabývá nakladatelství Profil Ostrava vydávání řady monografií, věnovaných historii i současnosti deseti okresů Severomoravského kraje včetně Ostravy. Každý rok má vyjít jeden svazek.

Publikace přibližuje čtenářům přehlednou formou přírodní prostředí, správní a historický vývoj okresu od nejstarších dob po dnešek. Všeestranně zachycuje jeho současnou tvář a podává základní informace o všech 44 integrovaných městech a obcích okresu, včetně částí a osad. U každé obce či města je uvedena poloha a přírodní charakter jejích katastrů včetně výměry, počet domů a obyvatel, stručný historický vývoj, informace o místním průmyslu a zemědělství, školských, kulturních a společenských zařízeních a zařízeních občanské vybavenosti. Textovou část uzavírá Přehled o okrese Olomouc v roce 1980, zpracovaný na základě předběžných výsledků sčítání lidu k 1. 11. 1980.

Vlastní textová část má 97 stran a je v ní zařazeno 45 černobílých fotografií.

Obrazová část, tvořící téměř polovinu svazku, obsahuje 140 barevných fotografií.

Nechybí zde samozřejmě seznam pramenů a literatury.

Knihu vydalo nakladatelství Profil v Ostravě v roce 1980 jako svou 735. publikaci nákladem 10 000 výtisků. Výtisky ji Moravské tiskářské závody v Olomouci na kvalitním křídovém papíře. K dostání je v prodejnách n. p. Kniha od 1. 4. 1982. Cena 70,— Kčs.

Na rok 1982 ohlásilo nakladatelství Profil Ostrava vydání druhé z řady monografií severomoravských okresů, věnované tentokrát okresu Opava.

—klas—

Liduše Kubíčková:

Uložení matričních knih města Ostravy od roku 1614—1979.

Díl I. a II.

Národní výbor města Ostravy — odbor vnitřních věcí, Ostrava, rok vydání neuveden, 288 stran.

Značná komplikovanost správního vývoje Ostravy a rozdílná příslušnost jejích dnešních městských částí k různým správním celkům v ještě nedaleké minulosti velmi ztěžovaly matriční agendu na jednotlivých národních výborech na území města Ostravy. Tyto zvláštní podmínky byly příčinou vzniku ojedinělé publikace, vydané odborem vnitřních věcí NVO v listopadu 1980. V matriční příručce, jejíž název „Uložení matričních knih města Ostravy od roku 1614—1979“ velmi přesně definuje její náplň, jsou uvedeny matriční události, které se udály v jednotlivých městských částech a bývalých samostatných obcích na území města Ostravy v jeho nynějších hranicích od vzniku matrik až do roku 1979.

V úvodu příručky je stručně nastíněn vznik a vývoj matrik obcí tvořících dnešní Ostravu s přihlédnutím k cdlišnostem v zavádění matrik v diecésích olomoucké a vřatislavské po tridentském koncilu v roce 1563. Ve-

dle údajů o římskokatolických matrikách jsou zde uvedeny základní informace o matrikách nekatolických církví a matrikách osob bez vyznání, které dostaly právo veřejných listin po roce 1848. Matriční vývoj je sledován až do přijetí zákona o matrikách č. 268/49 Sb. ze dne 7. 12. 1949 a jeho aplikace.

V I. části příručky jsou v abecedním pořadí podle jednotlivých obcí včetně obcí zaniklých uvedeny v tabulkových přehledech údaje o matričních zápisech v jednotlivých družicích matrik, časovém rozmezí zápisů a uložení matriky k 1. 1. 1979, kde u matrik neživých převažuje deponování v Státním oblastním archivu Opava u živých matrik je uveden příslušný obvodní národní výbor.

II. část matriční příručky obsahuje matriční události vzniklé mimo Ostravu, které jsou ale zapsány v ostravských matrikách. Jde zejména o zápisy do matrik nekatolických církví, jejichž matriční obvody vzhledem k menšímu počtu členů přesahovaly rámec Ostravy.

Matriční příručka je tak nezbytnou pomůckou nejen pro hladké vyřizování matriční agendy, ale také potřebným průvodcem badatelům v oboru genealogie na Ostravsku. Zdařilá příručka je dílem okresní matrikářky Liduše Kubíčkové, která působí v této funkci již více než třicet let, a jejich spolupracovnic, matrikářek obvodních národních výborů. Na přípravě příručky se podílel též Archiv města Ostravy.

Příručka je neprodejná; lze do ní nahlédnout na matričních obvodech a v Archivu města Ostravy.

—lc—

Brněnské heraldické ročenky Jiřího Hanáčka

Již po šesté vydal na sklonku loňského roku brněnský heraldik Jiří Hanáček (nar. 1941), povoláním technický úředník, jako upomínkovou novoročenku s heraldickým obsahem, útlu brožurku s titulem „Heraldická výzdoba Nové radnice v Brně — část II“, Brno 1981, nestránkováno. Přináší dvanáct černobílých kreseb znaků zemských úředníků umístěných v Rytiřském sále Nové radnice v Brně, doprovázených popisem každého znaku a stručnou biografií nositele. Tato práce přímo navazuje na ročenku pro rok 1981, která obsahuje jedenáct znaků z téhož souboru erbů na brněnské Nové radnici. Je doprovázena popisem a historií budovy Nové radnice v Brně.

Počátky Hanáčkovy edice novoročenek jsou koncem roku 1976, kdy se heraldickým sběratelům dostala do rukou první brožurka s názvem „Kalendář — 1977“, Nese podtitul z brněnských kostelů a klášterů. Na stránkách shlédneme dvanáct znaků církevních i světských osob majících v minulosti vztah k městu Brnu a jejichž znaky se dochovaly na různých památkách v obvodu města Brna. Připojen je stručný popis každého znaku.

Kalendář na rok 1978 nese titul „Brněnská církevní heraldika“. Autor v úvodu vzpomíná dvoustého výročí

založení brněnského biskupství v r. 1777 a celou ročenku věnuje znakům církevním na budovách a náhrobnících v Brně.

V pořadí třetí sešit — Ročenka 1979 — má podtitul „Brněnské náhrobky a portály“. Reprodukují kresby kamenných znaků z náhrobníků v kostele sv. Jakuba v Brně a z některých jiných objektů. Je doprovázena podrobným doplňujícím textem.

Rok 1980 byl 175. výročí bitvy tří císařů nedaleko Slavkova. Tomuto výročí podřídil Hanáček obsah ročenky na rok 1980. Obsahuje soubor dvaceti znaků významných vojenských osobností, které se účastnily bitvy u Slavkova. Tato ročenka je velmi zdařilá a přináší málo známé znaky z oblasti francouzské heraldiky počátkem 19. století.

Shrňme-li celé Hanáčkovy výtvarné dílo na poli heraldiky, musíme si přát, aby vytrval v započaté kreslířské práci, ve které reprezentuje Brno jako jediný heraldický kreslíř v současné době. Neopomínáme ani Hanáčkovu příležitostnou a užítkovou grafiku, kde vytvořil řadu ex libris a novoročenek pro své heraldické přátele. Připomínám tu zvláště P. F. na rok 1980 pro Karla Vyšína z Prahy, která byla reprodukována a ceněna v časopise rakouských genealogů „Adler 1980“. Hanáčkovy kresby též provázely některé Vyšinovy články v „Zpravodaji klubu přátel Pardubicka“. Jeho dvě kresby znaků erbovních lékařů byly otištěny v renomované Guttmanově ročence německých lékařů sešit 9, roč. 1979.

Také obálka „Genealogických a heraldických informací“ zpravodaje brněnského Genealogického a heraldického klubu vyšla z jeho dílny. Obdiv si vysloužila jeho tvorba i na Heraldické výstavě v Jílovém v r. 1980.

Přejeme Jiřímu Hanáčkovu mnoho zdaru a chuti do další heraldické tvorby!

Vilém Walter

Éva Kovács — Zsuzsa Lovag: Die ungarischen Krönungsinsignien (Uherské korunovační insignie)

Jak již vyplývá z názvu, pojednává tato reprezentativní publikace o uherských korunovačních klenotech. Textová část je rozdělena do několika kapitol. Úvodní je věnována často pohnutým dějinám korunovačních insignií od nejstarších dob po dnešek. Další kapitoly jsou pak věnovány jednotlivým insigniím, totiž koruně (tzv. svatoštěpánské), korunovačnímu pláští, žezlu, říšskému jablku a meči.

Publikace obsahuje 90 stran vlastního textu, který je proložen 45 celostránkovými, případně dvoustránkovými, případně dvoustránkovými, vysoce kvalitními barevnými fotografiemi jednotlivých insignií a jejich detailními, často zvětšenými, záběry.

Uherské korunovační klenoty jsou jedny z nejstarších, do dnešní doby zachovaných insignií svého druhu v Evropě a ve světě vůbec. V souvislosti s jejich navrácením z USA, kde byly uchovávány od dob II. svět. války, zpět do maďarských rukou v r. 1978, vzrostl zájem o ně i za hra-

nicemi Maďarska. U nás, v ČSSR, je tento zájem ovlivněn mimo jiné i historickou příslušností dnešního Slovenska k někdejšímu uherskému státu. Korunovace některých uherských panovníků těmito insigniemi se konaly v Bratislavě. Tomuto zájmu má sloužit i tato vskutku reprezentační publikace.

Vydalo ji nakladatelství Cervina Kiadó v roce 1981. Vysoce kvalitní tisk provedla tiskárna KNER, Gyoma a Dürer, Békéscaba.

V ČSSR se prodává v německém překladu maďarského originálu v prodejních Zahraniční literatura. Cena 125,— Kčs.

—klas—

Viktor Palivec: Hájemství zelené. Stře- dočeské nakladatelství a knihkupec- tví. Praha 1981. 145 s. Ilustrace Pa- vel Lisý.

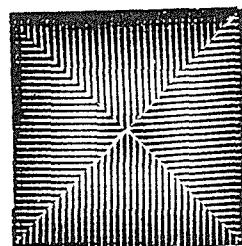
Tato půvabná knížka PhDr. Viktora Palivce vznikla z jeho hluboké lásky ke krajině v okolí Křivoklátska, kterou důvěrně poznal za svých častých pobytů a procházek. Autor poeticky a důvěrně vypráví jak o místech známých, tak zvláště i o tichých zákoutích a objevuje čtenáři jejich na první pohled skrytou a neznámou tvář. Vypráví tak ve dvaceti kapitolách o květeně, přírodních krásách, o historii a dávných pověstech tohoto kouzelného koutu naší vlasti. Dělí se se čtenářem též o zážitky z častých setkání se starousedlíky a tlumočí jejich zajímavá vyprávění.

Skvělým způsobem tuto publikaci doplnil čtyřiašedesátí kresbami akad. malíř Pavel Lisý, který byl autorem průvodcem po křivoklátských lescích a cestičkách.

Vznikl tak jakýsi průvodce křivoklátským krajem, který jistě potěší všechny ty, kteří Křivoklátsko znají a ostatní čtenáře jistě vyprovokuje, aby tato místa přijeli navštívit.

(PhDr. Viktor Palivec se v současné době řadí mezi přední české genealogy a heraldiky. Je rovněž autorem několika knih veršů, sbírek pověstí a dalších prací z oboru kulturní historie, dějin lékařství a knihovnictví. Téměř úplnou bibliografií jeho prací z oboru genealogie a heraldiky, obsahující 87 položek z let 1934—1978, přináší Jan Skutil v příspěvku „Nad dílem Dr. Viktora Palivce“ ve Vlastivědné ročence Okresního archivu v Blansku na rok 1981, s. 32—35.)

—Kj—

ZÁJEZD NA JESENICKO

Součástí činnosti Klubu genealogů a heraldiků při Muzeu Vítkovic jsou i kolektivní výlety s vlastivědnou náplní. Ten, který jsme uskutečnili dne 20. června 1981, byl zvlášť zdařilý. Trasa autobusového zájezdu vedla přes Opavu a Zlaté Hory do nejsevernějšího výběžku našeho kraje, zpět přes Jeseník a Bruntál, a měla téměř 330 km. Zastavili jsme se v mnoha místech, která byla předmětem našeho historického či heraldického zájmu: v Linhartovech s renesančním zámekem, v Jindřichově s empirovým zámekem a mariánským sloupem se znaky, ve městě Vidnavě s kostelem s hodnotným gotickým portálem a šlechtickým náhrobním kamenem, se zbytky městských hradeb a pěknými štíty několika domů. V Javorníku jsme si prohlédli interiéry hradu Jánský vrch, kdysi letního sídla vratislavských biskupů, a v Bílé Vodě, nejvzdálenějším místě zájezdu, barokový komplex bývalého piaristického gymnázia, koleje a kostela, jehož správce nám podal zasvěcený výklad. V Žulové nás zaujala ojedinělá stavba kostela, jehož válcová věž je částí někdejšího středověkého hradu. Jeseňkem a Rejvízem jsme projeli a zastavili se v Heřmanovicích s heraldickými pamětihodnostmi. Kraj dříve těžby drahých kovů mezi Vrbnem a Bruntálem byl poslední pozoruhodností naší exkurze.

Itinerář celé trasy pečlivě připravil a vzorným průvodcem byl člen Klubu s. Petr Zahnáš.

M. Kroček

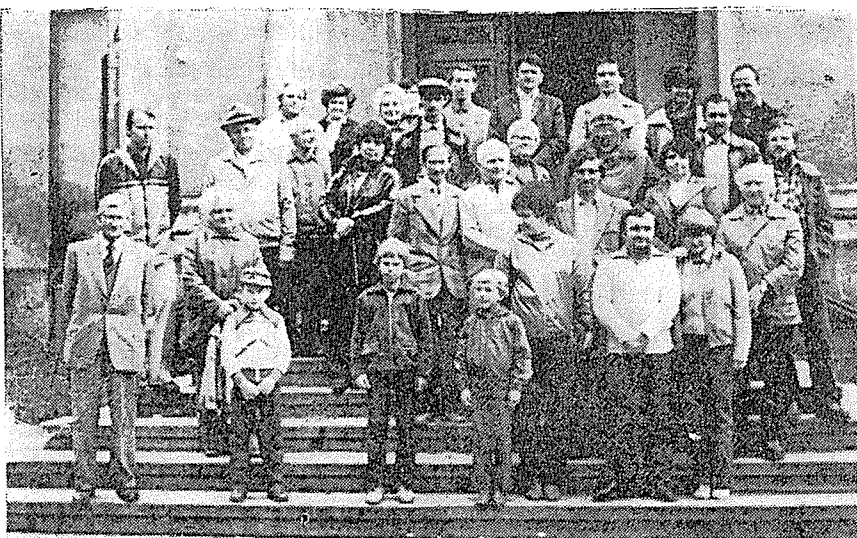
Foto: Miloslav Kroček

BIBLIOGRAFICKÁ SKUPINA

Na I. celostátním setkání genealogů a heraldiků v Ostravě byly navázány první kontakty s Bibliografickou skupinou pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze vedené prof. Pavlem Palátem. Tato pracovní skupina v této době dokončovala speciální bibliografii české heraldiky, sfragistiky a genealogie za léta 1900—1980 z kmenových periodických tiskovin, které vycházely na území Čech a Moravy v české řeči.

Z pracovní potřeby i ve snaze zpracovat kromě kmenových časopisů uvedených v Materiálech II BS pobočky Heraldika ČNS také méně známé tiskoviny z regionu Sm kraje, v nichž problematika genealogie, heraldiky a sfragistiky má své místo, bylo dne 2. července 1981 ustaveno v Ostravě detašované pracoviště BS Heraldika ČNS. Bibliografická skupina, pracoviště KGHO bude pracovat ve složení: Jiří Palát, Miloslav Kroček, Jiří Stibor, Vladimír Kejla, Karel Láska, Vladimír Kuchař a Ludovít Szabó. Stykem s BS HK ČNS byl pověřen Jiří Palát organizační otázky BS KGHO bude řídit Miloslav Kroček.

Srovnáním kmenového seznamu excerptovaných časopisů v BS Praha a periodických tiskovin uložených ve

fondech knihovny Archívu města Ostravy, Státní vědecké knihovny v Ostravě, Státní vědecké knihovny v Olomouci, Slezském studijním ústavu bylo vybráno 85 titulů k excerptci. Do tohoto seznamu bude v druhé fázi práce zahrnut i některý denní tisk, který přinesl řadu článků regionálně-vlastivědné tematiky. K vypracování úplného seznamu budou ještě doplněny časopisy z let 1900—1945, které jsou uloženy ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Kromě uvedených oborů bude BS KGHO excerptovat z uvedených tiskovin rovněž tematiku Vítkovických železáren, která bude později předána Muzeu Vítkovic k doplnění sbírkových fondů. Jednotliví členové mají za úkol v současné době zpracovat níže uvedené časopisy.

Jaří Palát:	
Dědina pod Beskydem	1956—1957
Dolina Urgatina	1946—1951
Časopis muzejní a vlastivědné společnosti ve Val. Meziříčí	1899—1913
Kulturní zpravodaj Val. Meziříčí	1971—1975
Miloslav Kroček:	
Oderský mlýn	1971—1975
Ostravský sborník 1908	
Radostná země	1951—1962
Vlastivědný sborník slezský	1925—1926
Vladimír Kejla:	
Černá země	1924—1938
Krásná země	1938—1941
Ostravský kulturní zpravodaj	1957—1975
Karel Láska:	
Hlasy obecního muzea ve Frenštátě p/R.	1954—1955
Hlasy okr. muzea ve Frenštátě p/R.	1956—1961
Ostravský kraj	1950—1959
Zprávy okr. muzea v Č. Těšíně	1954—1974
Jiří Stibor:	
Das deutsche Kuhländchen	1919—1913
Folia historica	1970
Ostravský archivní	

zpravodaj Severomor. archívy	1956—1962
Ostrava	1960
Severomor. archivní Zpravodaj	1961—1962
Vladimír Kuchař:	
Havířská neděle	1937—1938
Moravskoslezský sborník	1919—1921
Vlastivědné listy Sm kraje	1975—1980
Ludovít Szabó:	
Archivář olomouckého kraje	1956—1959
Ročenka muzeí olomouc. kraje	1955
Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci — odd. B	1951—1954
Sborník SLUKO, odd. B	

Všichni, kteří by rádi pomohli při zpracovávání bibliografie, jsou mezi námi vítáni. —Pat—

VEŠLI DO HISTORIE

Každá doba, každý národ, každá lidská činnost má své velikány. Obhatili náš život o krásné obrazy a sochy, vytvořili nesmrtelná literární díla, vděčíme jim za množství vynálezů a vědeckých objevů, ovlivňovali politické a státní dějiny, objevili pro nás nově země a kontinenty — zkrátka jejich jména se zapsala do našeho podvědomí a znalost jejich díla patří k obecnému kulturnímu rozhledu.

Příloha IV. ročníku našeho Zpravodaje Vešli do historie nás seznámí stručně s životními osudy, prací a zásluhami lidí, kteří v některém směru vynikli nad ostatní. Budou z nejrušnějších vědních i společenských oborů, osoby různých zemí i různého významu. Jejich společným atributem zůstává právo nosit znak; a to ať znak dědičně získaný rodovou příslušností k šlechtě nebo nově udělený právě za vynikající zásluhy.

Příloha bude obsahovat medailony a kresby znaků 12 osobností, jejichž výročí jsme si připomněli v roce 1981. Tuto přílohu obdrží všichni předplatitelé IV. ročníku Zpravodaje KGHO.

Jiří Hanáček

